

BƏHRUZ
KƏNGƏRLİ

1892 - 1922

rəngkarlıq grafikə

SƏRVƏT

Bakı, 2013

Layihənin rəhbəri: Çingiz Fərzəliyev

Layihənin əlaqələndiricisi: Toğrul Əfəndiyev
Mətnin müəllifi: Xədicə Əsədova

Head of Project: Chingiz Farzaliyev
Project Coordinator: Toğrul Afandiyev
Author of the text: Khadija Asadova

Azərbaycan təsviri sənət ustalarına həsr olunmuş **“Sərvət”** albomlar silsiləsinin hazırlanmasında Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyinin əməkdaşları yaxından iştirak etmişlər. Silsilədə Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyinin, Müasir İncəsənət Muzeyinin, Bəhruz Kəngərli Muzeyinin (Naxçıvan Muxtar Respublikası), Nizami Gəncəvi adına Milli Azərbaycan Ədəbiyyatı Muzeyinin, Azərbaycan Dövlət Rəsm Qalereyasının, Azərbaycan Musiqi Mədəniyyəti Dövlət Muzeyinin, Cəfər Cəbbarlı adına Azərbaycan Dövlət Teatr Muzeyinin fondlarında saxlanılan əsərlərdən və arxiv materiallarından istifadə olunmuşdur. Silsilədə həmçinin özəl qalereyalarda və şəxsi kolleksiyalarda qorunub saxlanılan sənət əsərləri də təqdim edilmişdir

Staff of the Azerbaijan National Museum of Art participated in the preparation of the **“Servet”** series of albums dedicated to the masters of Azerbaijani art.

This album series features works of art and archive materials in the following museums:

The Azerbaijan National Museum of Art,
The Bahruz Kengerli Museum (Nakhchivan Autonomous Republic)
The Museum of Modern Art,
The Nizami Ganjavi Azerbaijan National Museum of Literature,
The Azerbaijan State Art Gallery,
The Azerbaijan State Museum of Musical Culture,
The Jafar Jabbarli Azerbaijan State Museum of Theatre
and private galleries and collections

ISBN 978-9952-34-973-3

ISBN 978-9952-34-990-0

Fotolar Ələkbər Ağasıyev
Arxiv araşdırmaları Nailə Rəhimova
Baş dizayner İrina Eldarova
İngilis dilinə tərcümə Ian Peart, Səadət İbrahimova, Əminə Məlikova

Photography Alakbar Aghasiyev
Archive Research Naila Rahimova
Designer in Chief Irina Eldarova
Translation into English Ian Peart, Saadat Ibrahimova, Amina Melikova

© “Şərq-Qərb” Nəşriyyat Evi, 2013
© “Sharq-Qarb” (“East-West”) Publishing House, 2013

“Şərq-Qərb” Nəşriyyat Evinin mətbəəsində çap olunmuşdur
Azərbaycan, AZ1123, Bakı, Aşıq Ələsgər küçəsi, 17
Tel.: (+99412) 374 83 43

Printed at “Sharq-Qarb” Publishing House
Address: 17, Ashiq Alasgar Str., Baku, AZ1123, Azerbaijan
Tel.: (+99412) 374 83 43

www.eastwest.az

www.fb.com/eastwest.az

Mündəricat

C o n t e n t s

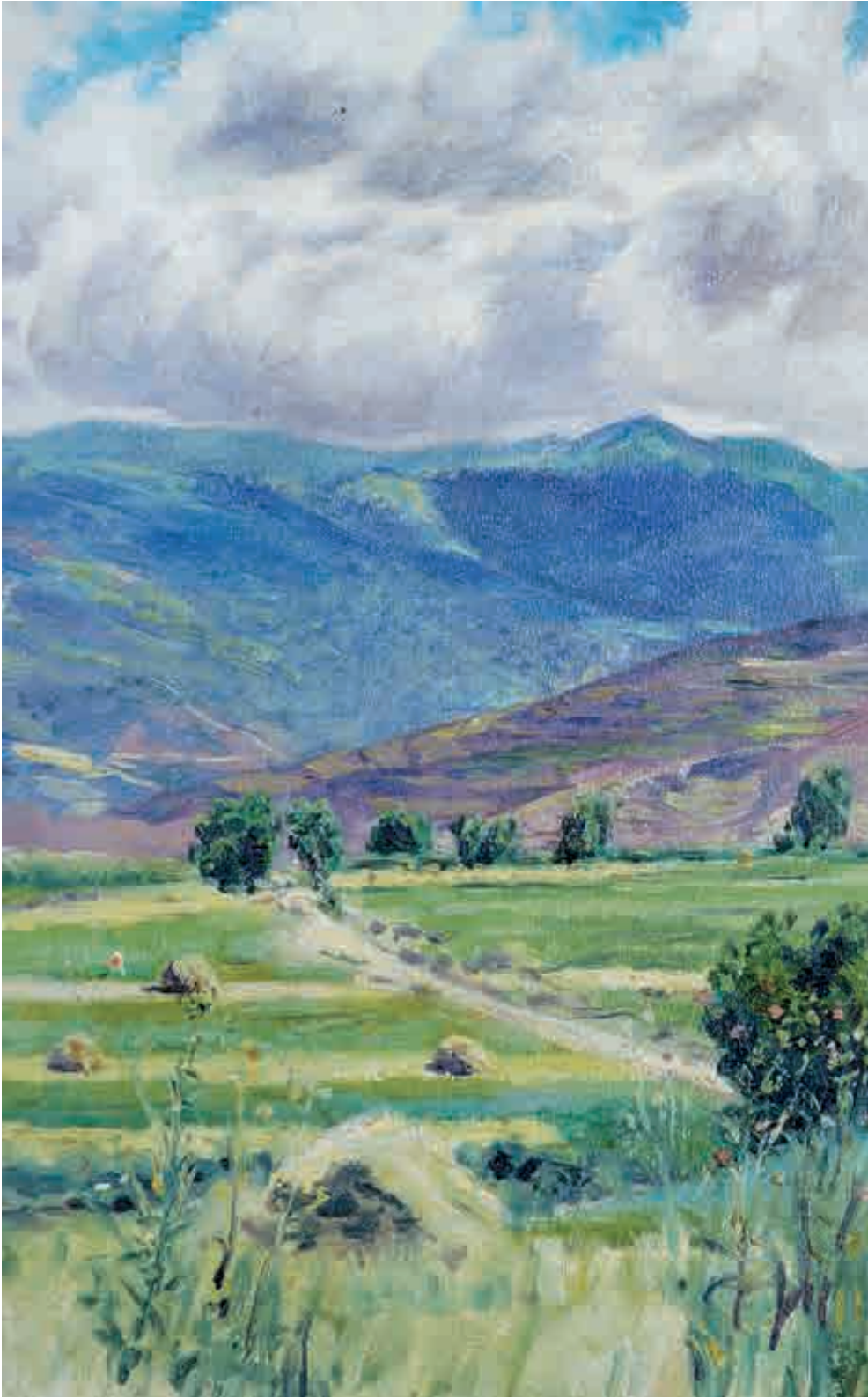
6

Bəhruz Kəngərli
Otuz illik həyatın ömür tablosu
Yaradıcılığının əsas mərhələləri

Bəhruz Kəngərli
Tableau of a thirty year life
The main stages of his creative life

100

Qısa tərcümeyi-hal
A short biography

“Dağın görünüşü”
Katan, yağlı boya, 1916
“Mountain View”
Canvas, oil, 1916

BƏHRUZ KƏNGƏRLİ

“Tarix heç nəyi silmir...” ulu öndərimizin dediyi bu müdrik kəlam həyatımızın bütün sahələrinə şamil edilə bilər. Xüsusilə də təsviri sənətdə artıq tarixə döənən şəxsiyyətlərin özlərindən sonra qoyduqları bədii irs zamanla misilsiz xəzinəyə çevrilir.

Bəhruz Kəngərli
Bahruz Kengerli

Azərbaycan təsviri sənətində fərdi yaradıcılıq üslubu ilə böyük məktəb yaratmış Bəhruz Kəngərli belə sənətkarlardandır. Hələ kiçik yaşlarından tarixi yaddaşına həkk etmiş, daha sonra Azərbaycan rəngkarlıq sənətinə böyük töhfələr vermiş Bəhruz Kəngərlinin qısa ömür sürməsinə baxmayaraq, onun özünəməxsus dəst-xətti, yeni janr, forma, təsvir vasitələri ilə sənətdə müstəsna yeri vardır.

O, cəmi 30 il yaşamış, lakin uşaqlıq və təhsil illəri istisna olarsa, sənətə həsr etdiyi yeddi il ərzində 2000-dək əsər yaradıb və təsviri sənətdə özündən sonra zəngin irs qoymuşdur. Bəhruz Kəngərli Azərbaycanda realist dəzgah boyakarlığının, portret, mənzərə, natürmort, süjetli-tematik və teatr-dekorasiya janrlarının peşəkar bədii ifadəsinin əsasını qoyub. Heç şübhəsiz, XX əsrdə milli peşəkar rəngkarlıq sənətinin yaranması Bəhruz Kəngərlinin adı ilə bağlıdır.

Həyatını sənətə bağlayan Bəhruz (Şamil) Şirəli bəy oğlu Kəngərli qısa, lakin mənalı ömür yaşamışdır. O, 1892-ci ildə yanvarın 22-də Naxçıvanda, xalq arasında “Söyüdlü Bilan” (indiki Puşkin küç.) adlanan küçədə, ziyalı ailəsində dünyaya gəlib. Atası Şirəli bəy tanınmış ziyalı zümrəsindən olub, şəhər məhkəməsində katib vəzifəsində işləmişdir. O, gimnaziya təhsili alaraq, fars və rus dillərini mükəmməl bilirdi. Vaxtının çoxunu işə həsr etdiyindən Bəhruzun tərbiyəsi ilə əsasən analığı Şirin xanım məşğul olurdu. Bəhruz öz anasını çox erkən itirib. Sonralar analığı Şirin xanım rəssamın uşaqlıq dövrünü xatırlayaraq belə demişdir ki, onlar ilk əvvəllər Bəhruzun rəsm çəkməsinə çox əhəmiyyət verməsələr də, sonralar atası onun istedadlı olduğuna inanır. Hətta Tiflis şəhərindən ona kağız, karandaş və boyalar gətirirdi.

“Türbə”

Kətan, yağlı boya, 1919

“Tomb”

Canvas, oil, 1919

“Qarlı dağlar”

Karton, yağlı boya, 1916

“Snow-capped Mountains”

Cardboard, oil, 1916

Həyat əvvəldən Bəhruzu çətin sınaqlara çəkir. Uşaq yaşlarından yoxluşduğu xəstəlik onu öz həmyaşıdlarından geri qoymuş, onlarla bərabər oynayıb, gülüb, əylənərək böyüyüb- yaşamasına mane olmuşdur. Bu səbəbdən də Bəhruz özünü həyatdan təcrid edərək öz dünyasında yaşayır, öz hisslərinə qapılıaraq rəsm çəkməyə daha çox zaman ayırır, qəlbində yer tutan duyğularını fırçasıyla ifadə edirdi.

Bu illərdə Bəhruzun rəsm çəkməyi öyrənəcəyi bir örnək də var idi. O da atasının aldığı “Molla Nəsrəddin” jurnalında nəşr edilən karikaturaların surətini çəkmək həvəsi idi.

Kiçik Bəhruz daha sonralar “Xeyriyyə” adlı yeni tipli şəhər məktəbində təhsil almağa başlayır. Lakin xəstəliyi ilə əlaqədar eşitmə qabiliyyətini itirdiyinə görə, Bəhruz təhsilini dayandırmaq məcburiyyətində qalır. 1910-cu ildə Bəhruzun bacarığına heyran olan ailənin yaxın qohumu Eynalı Sultanovun məsləhəti ilə Bəhruz Zaqafqaziyanın mühüm mədəni mərkəzi olan Tiflis şəhərindəki “Qafqaz incəsənəti təşviq cəmiyyəti” nəzdində Rəssamlıq Məktəbinə daxil olur və 1915-ci ildə təhsilini başa vurub, ilk azərbaycanlı məzun kimi Naxçıvana qayıdır.

Təhsil illəri B.Kəngərlinin yaradıcılığına böyük təsir edir. Bu məktəbdə tədris o zamanın mütərəqqi pedaqoji sisteminə əsaslanan rus realizm məktəbi ənənələri üzərində qurulmuşdu. Bəhruz məhz təhsil zamanı peşəkar rəssamlıq təcrübəsi qazanır, anatomiyanın əsasları, təsviri sənətdə perspektiv və s. fənlər haqqında biliklər əldə edir. Məşhur rus rəssamları Perov, Makovski, Polenovun və “Molla Nəsrəddin” jurnalı ilə əməkdaşlıq edən O. Şmerlinqin yaradıcılıq ənənələrindən faydalanan Kəngərli təhsil illərində peşəkar rəssamlıq prinsiplərinə yiyələnir. Bəhruz tanınmış gürcü rəssamları Q.Qabaşvili, A.Mrevleşvili, heykəltaraş Y.Nikoladzedən Avropa rəssamlıq məktəbinin nailiyyətlərini mənimsəyir. Bu dövrdə ən çox onun diqqətini çəkən məşhur rəssamlardan K.Bryullov, I.Repin, V.Surikov, V. Serov, İ.Levitan olmuşlar.

Təhsil illərində rəssam sənətin sirlərinə tam yiyələnmək məqsədilə böyük səy göstərir. Onun məşhur Yunan və Roma mövzusunda çəkdiyi işlər akademik rəsmin ifadə vasitələrinə yiyələnmək istəyindən doğurdu. Bu illərin xatirəsi kimi Bəhruz Kəngərlinin çəkdiyi bir sıra akademik rəsmlər “Apollonun başı”, “Laokoon”, “Antik fiqur”, “Baş əzələləri”, “Antik heykəl”, Mikelancelonun “Qandallanmış qul” kimi büst və heykəllərin rəsmləri buna misal ola bilər. Bu işlər rəssamın sərbəst rəsm vərdişlərinə tam yiyələndiyinə örnəkdir.

“Məqbərə”
Kağız, sulu boya, 1920
“Tomb”
Paper, watercolour, 1920

Daha sonra Eynalı Sultanov gənc rəssamı “Molla Nəsrəddin” jurnalının redaktoru, yazıçı Cəlil Məmmədquluzadə ilə tanış edir. Demokratik ideyalı “Molla Nəsrəddin” jurnalı ilə olan bu tanışlıq sonralar Bəhrüzün ətrafında baş verən ictimai-siyasi hadisələri rəssam kimi düzgün qiymətləndirmək bacarığının formalaşmasında müsbət rol oynamışdı. Bu illərdə Bəhrüz yenidən tanış olduğu rəssam Əzim Əzimzadənin “Molla Nəsrəddin” jurnalında nəşr etdirdiyi bəzi rəsmlərin surətini çəkir və bu şəkillər hazırda müəllifin Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyində qorunan “Azərbaycan tipləri” albomunda öz əksini tapıb. Bəhrüz Kəngərlinin yaradıcılığa başladığı ilk illərdə “Molla Nəsrəddin” jurnalı ruhunda çəkdiyi bir sıra satirik rəsmlər bu əlaqələrin möhkəmliyinə sübutdur.

Təhsil illərindəki tətillər zamanı Bəhrüz tez-tez Tiflisdən doğma Naxçıvana gəlir, yaradıcılıqla məşğul olurdu. Onun ilk çəkdiyi rəsmlər portret

**“Naxçıvan.
Sınıq minarəli məscid”**
(Zədələnmiş minarəli məscid)
Kağız, sulu boya, 1920
**“Nakhchivan.
Broken Minaret Mosque”**
Paper, watercolour, 1920

və canlı təbiət idi. O, eyni zamanda 1917-ci ildə “Xeyriyyə” məktəbinin nəzdindəki “El güzgüsü” teatr cəmiyyəti tərəfindən Naxçıvan klubunda səhnələşdirilən tamaşaların bədii tərtibatında da yaxından iştirak etmişdi. Müasirlərinin xatirələrində göstərildiyi kimi, Bəhruz Kəngərli 1917-ci ildə Cəlil Məmmədquluzadənin “Ölülər”, 1918-ci ildə isə Mirzə Fətəli Axundzadənin “Hacı Qara”, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin “Pəri-Cadu” tamaşalarına bədii tərtibat və hər personajın tipinə uyğun qrim tərzini düşünmüş, geyim eskizləri vermişdir. Beləliklə, Bəhruz Kəngərli Naxçıvanda teatr sənətinin inkişafı naminə öz bacarığını əsirgəməyib, əlindən gələn köməkliyi göstərmişdir.

Bəhruz Kəngərli cəmiyyətə faydalı olmaq, xalqının mədəni həyatına müsbət təsir etmək, gənclərin zövqünü düzgün istiqamətləndirmək naminə əsərlərini öz evində nümayiş etdirməyə başlayıb. O, nəinki əsərlərini gənclərə əyani təqdim edir, hətta onlara naturadan şəkil çəkməyi nümayiş etdirir, rəssamlıq sənətinin sirlərini izah edirdi.

1914-cü ildə Tiflisdə tələbə ikən Bəhruzun təşkil edilmiş ilk fərdi sərgisi Naxçıvanın qabaqcıl ziyalılarının diqqətini çəkir, mətbuatda uğurlu addım kimi qiymətləndirilir. 679 sayılı 16 iyun 1914-cü il tarixili

“Nuhun qəbri”
Kağız, sulu boya, 1916
“Noah’s Tomb”
Paper, watercolour, 1916

“İqbal” qəzetində “Həman” imzası ilə: “... Cavan rəssamımız doğrudan doğruya gələcəkdə mayeyi-iftixarımız olacaqdır. Şayani-təşəkkür burasıdır ki, nohəvəs rəssamın karandaşə aldığı rəsmlər öz həyatımızdan götürülmüş milli rəsmlərdir... Bəhrüz bəy cənablarının bundan daha gözəl, bundan daha artıq rəsmlər yaratmağa nail olmasını arzu edirik” cümlələri yer almışdır.

Rəssam özü gördüyü ələmi rənglərlə təsvir etdiyini etiraf edir, çəkərkən, istədiyinə nail ola bilmədiyi və bunun üçün çox çalışdığını yazır.

Kəngərli 1915-ci ildə rəssamlıq təhsilini başa vurub Naxçıvana qayıdır. Burada həvəslə müstəqil yaradıcılıq fəaliyyətinə başlayan rəssamın həyatında yeni səhifə açılır, qısa zaman ərzində şöhrət qazanır. Böyük enerji ilə bir-birindən maraqlı əsərlər yaradır. Rəssam özü üçün çox maraqlı obyektlər tapır, eyni mənzərəni günün müxtəlif saatlarında, fərqli rakurslardan çəkir, təbiəti sonsuz sayda vəsf edir.

Bəhrüz Kəngərli yaradıcılığını xronoloji baxımdan iki mərhələyə bölmək olar. Birinci mərhələyə hələ tələbəlik illərində karandaş, kömür, sulu və yağlı boyalarla işlədiyi əsərlər daxildir. Onlar 1911-1913-cü illərdə kağız üzərində karandaşla çəkilmiş “Azərbaycan tipləri” adlı alboma daxil olan müxtəlif ölçülü işlər, “İki qaçqın uşaq” (1912), “Dü-

“Nuhun məzarı”
(ağac boşqab). Ağac, yağlı boya, 1921
“Noah's Tomb”
(wooden dish), Wood, oil, 1921

“Qovaq ağacı”
Kağız, sulu boya, 1921
“Poplar Tree”
Paper, watercolour, 1921

“Payız mənzərəsi”
Kağız, sulu boya, 1921
“Autumn Landscape”
Paper, watercolour, 1921

kanda” (1913) adlı rəsmlər, kağız üzərində kömürlə işlənmiş akademik rəsmlərdən “Apollonun büstü” (1913; 1915), “Antik heykəl” (1913), “Avtoportret” (1911), “Azərbaycanlı qadın” (1913), “Papaqlı kişinin portreti” (1913), sulu boya ilə işlənmiş “Mənzərə” (1914) əsərləridir. Rəssamın yağlı boya ilə ağac üzərində yaratdığı “Nuhun məzarı” (1913), kətan üzərində yağlı boya ilə işlədiyi “Göy papaqlı uşaq” (1911), “Tiflisli gürcü” (1914), “Naturaçı” (1914) əsərləri də yaradıcılığının birinci dövrünə aid edilir.

İkinci mərhələdə, yəni rəssam təhsilini başa vurduqdan sonra yaratdığı əsərlərində eyni mövzulara toxunmuş olsa da, onları daha peşəkar səviyyədə dərinləşdirmiş, yaşadığı bütün acılı-şirənli hissləri, doğma torpağına vurğunluğunu, milli ənənəyə bağlılığını yaratdığı obrazların simasında, geyimində, etnoqrafik zənginliyində büruzə vermişdir.

1919-cu ildə Bəhruz Kəngərli Naxçıvanda, öz evində, kiçik bir otaqda özünün ikinci sərgisini nümayiş etdirir. Akademik M.C.Cəfərovun xatirəsində Bəhruz Kəngərlinin sərgisi haqqında verilən məlumatdan bəlli olur ki, rəssam əsərlərini bir-bir uşaqlara göstərərək izahat verir və ehtiyatla, astadan “əl vurmaq olmaz” deyirdi. Uşaqları sevən rəssamın üzü gülüb, gülümsədiyi qeyd edilir.

Rəssamın 1917-1920-ci illərdə yaratdığı tematik əsərləri öz mövzu-su baxımından formaca daha demokratik ruhda ifa edilmişlər. Bəhrüz Kəngərlinin bu illərdəki yaradıcılığı qeyri-sabit ictimai - siyasi dövrə təsadüf edirdi. Xalqımıza qarşı 1918–1920-ci illərdə törədilən amansızlıq, erməni daşnaklarının millətçilik azarına tutulmasından irəli gələn vəhşilik, öz dədə-baba torpaqlarından zorla qovulmuş və Naxçıvana pənah gətirmiş azərbaycanlı qaçqınlar, abidələrimizin, milli dəyərlərimizin viran edilməsi, insanlara qarşı yürüdülmən haqsızlıq Kəngərlinin gözü qarşısında baş vermişdi. Bu faciəni yaşayan Bəhrüz Kəngərli azərbaycanlılara qarşı törədilənlərdən təsirlənərək silsilə əsərlər yaradır.

Öz elinə, obasına, vətəninə, doğma təbiətinə olan sonsuz məhəbbətlə yanaşı, rəssamın bu illərdə yaratdığı “Qaçqın qadın”, “Əyləşmiş qaçqın oğlan”, “Ağ ləçəkli qaçqın qız”, “Canfədalı kəndindən qaçqın oğlanın portreti”, “Qaçqın qızın portreti”, “Qaçqın oğlan portreti”, “Yaycı kəndindən qaçqın oğlan”, “Qaçqınlar arabada”, “Torba ilə oğlan. Qaçqın İmran” əsərlərində əsas mövzu ədalətsizliyə qarşı etirazdır.

Kəngərli qaçqınları, kimsəsiz uşaqları, onların yoxsul həyat tərzini olduğu kimi real təsvir etmişdir. Çəkdiyi tabloları tariximizi, xalqımızın

“Oraq ilə kəndli”
Kağız, sulu, boya, 1921
“Villager with a Sickle”
Paper, watercolour, 1921

“Dükanda”
Kağız, karandaş, 1913
“In the Shop”
Paper, pencil, 1913

“Namaz”
Kağız, sulu boya, 1915
 “Prayer”
Paper, watercolour, 1915

başına gələn acıları əbədləşdirmişdir. Bu mövzuya müraciətin digər bir səbəb də o olmuşdur ki, Naxçıvanın ətraf kəndlərində yaşayan kəndlilərin şəhərə azuqə daşıdıqları və onları bazardan geri aparan yol Bəhruzun yaşadığı küçədən keçirdi. Çox vaxt Bəhruz öz evinin önündə bu insanları saxlayır, onlarla söhbət edir, eyni vaxtda müxtəlif qeydlər alır, onların rəsmlərini çəkirdi. Bəhruzun çəkdiyi satirik rəsmlərdə bəy, tacir obrazlarının olması da bu səbəbdəndir. Xalqının bu illərdə yaşadığı iztirab-

“Naxçıvanda rus kilsəsi”
Kağız, sulu boya, 1920
“Russian Church in Nakhchivan”
Paper, watercolour, 1920

ları duyan rəssam sanki obrazların canlanmış gözləri, üzlərinin yorğun ifadələri, hərəkətləri, geyim tərziləri ilə ifadə etmişdi.

Qısa zaman ərzində Bəhruz Kəngərli öz yaradıcılığını nümayiş etdirən iki sərgi təşkil etmişdir. Bu sərgilərdə o həm xalqı çəkdiyi rəsm əsərləri ilə tanış edir, onların mövzusu haqqında izahlar verir, həm də insanlar arasında incəsənətlə bağlı söhbətlər aparır, yerlilərinin bu yöndə maariflənməsi üçün xüsusi səylər göstərirdi. Bu növ təbliğat dolu təqdimat o zamankı Naxçıvan mühiti üçün yenilik sayılırdı. Az sonra, Naxçıvanda sovet hakimiyyəti qurulduqdan sonra, Fövqəladə Komissarlığın təşəbbüsü ilə 1921-ci ildə Bəhruz Kəngərlinin əsərlərindən ibarət növbəti, üçüncü sərgisi təşkil edilir. Həmin sərgidə rəssamın 500-dən çox

“Nuhun məzarı”

Kağız, sulu boya, 1920

“Noah’s Tomb”

Paper, watercolour, 1920

Bəhruz Kəngərli
Bahruz Kengerli

ələri nümayiş edilir. Ağır zamanlar olduğu üzündən ehtiyac içində yaşayan sənətkar üçün həmin sərginin böyük əhəmiyyəti olur. O, sərgidən əldə etdiyi pulun üçdə birini şəhər uşaq evinə bağışlayır. Bu illərdə yeni yaradıcılıq əşqi ilə ilhamlanan Kəngərlinin sulu boya ilə işlədiyi rəsm əsərləri yeni tematik mövzulara həsr edilir.

Lakin çox təəssüf, Bəhruz Kəngərli yaradıcılığının çiçəkləndiyi bir dövrdə amansız ölümə təslim olur. 1922-ci il 7 fevral tarixində çox gənc ikən Bəhruz Kəngərli dünyasını dəyişir.

Ümumilikdə, Bəhruz Kəngərlinin əsərlərini təhlil etdikdə onun yaradıcılığının çoxşaxəli olduğu açıq aşkar göz önündə canlanır. Mənzərə, portret, məişət-tematik, natürmort mövzularla yanaşı, səhnə tərtibatı - bunların hər biri öz növbəsində neçə-neçə bacarıqlı fərdi yanaşma tərzinə şaxələnir.

Bəhruz Kəngərli sulu boya ilə mənzərə, portret janrlarında etüd və rəsmlər çəkərkən onun qarşısına qoyduğu məqsəd heç də əsər yaratmaq deyildi. Öncə çəkdikləri vasitəsilə təbiətin bəxş etdiyi rəngarəngliyi öyrənmək, onu duymaq, insan obrazlarını qüsursuz yaratmaq əşqi onu

“İlandağ ay işığında”
Kağız, sulu boya, 1921
“İlandagh (Snake Mountain)
by Moonlight”
Paper, watercolour, 1921

riqqətə gətirirdi. Bu məqsədlə rəssam gün ərzində kiçik kağız parçalarında çoxsaylı etüdlər çəkir, sonradan onları kətan üzərinə köçürürdü.

Bəhruz Kəngərlinin çəkdiyi rəsmlərin kiçik həcmdə olması hər zaman tamaşaçıların böyük marağına səbəb olurdu. Bu nə ilə bağlı idi? Şübhəsiz ki, rəssamın yaşadığı illərdə kağız və digər rəsm ləvazimatının qıtlığı mövcud idi. Bununla yanaşı, rəssamın yaradıcılığına müəllimlərinin göstərdiyi böyük təsiri də inkar etmək olmaz. O, öz müəllimlərindən təsirlənərək bitkin fikri məhdud sahə üzərində, tam aydın şəkildə yerləşdirmək məharətinə malik idi.

Kəngərlinin mənzərə janrına məhəbbət dolu xüsusi lirik münasibəti var idi. Bu kiçik ölçülü, lakin dolğun, ifadəli, min bir rəng çaları ilə göz oxşayan, həzin əsərlər bu gün də öz bədiiliyi ilə aktualdır.

Naxçıvanın özünəməxsus koloriti, bitki örtüyü, söyüd ağacları, uca dağların əzəməti, geniş üfüqlər Bəhruz fırçasının nəzmə çəkdiyi mövzulardır. Çəkilmiş əsərlər arasında rəssamın impressionist ruhlu mənzərələrinə də təsadüf edilir.

Kətan üzərində yağlı boya ilə yaratdığı “Dəniz mənzərəsi” (1916) və kağız üzərində sulu boya ilə çəkdiyi “Albalı ağacları” (1916), “Gölün

“Naxçıvanda
xarabalıqlar”
Kağız, sulu boya, 1921
“Ruins in Nakhchivan”
Paper, watercolour, 1921

görünüşü” (1917), “Dağın zirvəsi” (1918), “Mənzərə. Naxçıvanda məscid” (1919), “Qovaq ağacı” (1919), “Ayın doğması” (1920), “İlandağ ay işığında” (1921), “Payız mənzərəsi. Əshabi-Kəhf dağı” (1921), “Yamxana kəndinə yol” (1921), “Naxçıvanda şəlalə” (1921) və s. əsərlərində təbiət – buludlu səma, zirvəsi qarlı dağlar, ağaclar, yaşıl və xəzan rəngli bitki örtüyü, meşə, dəniz təsvirləri müxtəlif improvizasiyalarda canlanır.

Rəssam bəzən eyni mənzərəni səhər – günəş işığında və gecə – ay işığında canlandırır. Hər iki halda əsər ümumi mənzərənin tamlığı, müvafiq rəng ahənginin həssas seçimi ilə yaranan yeni həyəcanlı təsir gücü ilə tamamlanırdı. Məsələn, 1917-ci ildə rəssamın yaratdığı “Mənzərə” və “Dağ mənzərəsi” əsərlərində eyni dağ canlanır. Lakin onlardan biri alatoranda - dan yeri söküləndə və digəri isə qürub çağı çəkildiyindən hər ikisində çox poetik mənzərə canlanır. Bəhruzun çəkdiyi bu əsərlər təkcə öz süjet xətti ilə deyil, həm də dərin ifadə tərzilə yeni novator üslublu sayılır. Onlar çox canlıdır.

Bəhruz Kəngərlinin yaradıcılığında iz qoyan dəniz mənzərəsi mövzusu da yadda qalandır. Yağlı boya ilə işlədiyi “Dəniz mənzərəsi” (1916),

“Çoban sürüsü ilə”
Kağız, sulu boya, 1916
“Shepherd with his Flock”
Paper, watercolour, 1916

“Dənizin görünüşü “ (1916), etüd “Dəniz sahili” (1916), “Gölün görünüşü” (1917), “Kırmı. Div dağı “ (1919), sulu boya ilə “Qara dəniz” (1918), “Dəniz mənzərəsi” (1920) və digər əsərləri çox orijinaldır. Təlatümlü, sakit, bəzən də dalğalı dəniz, yelkənli gəmilər müxtəlif vaxtlarda, fərqli çalarlarla fırçaya alınmışdır.

Bu əsərlərində rəssam özünü dənizi duyan və onun romantizmini emosional cizgilərlə tərənnüm edə bilən bacarıqlı rəssam kimi göstərir. Rəssam duyduqlarını yeni motivlərlə ifa etməyə can atır, dənizi öz dərk etdiyi formada təqdim edirdi. Bəhruz Azərbaycanın peyzaj janrında çəkilmiş əsərlərini öz orijinal dəniz mənzərələri ilə zənginləşdirib.

Təhsil illərində Bəhruz Kəngərli yay tətilərini Gürcüstanın səfalı yaylaqlarında, Qara dəniz sahillərində, eləcə də doğma Naxçıvanda keçirirdi və buralarda gördüyü mənzərəni şövqlə fırçaya alırdı. Lakin Bəhruz gördüklərini olduğu kimi kətan üzərinə köçürmür, təbiətdə baş verən ani dəyişiklikləri həssas rəssam qəlbi ilə duyur, bədii təxəyyülündən keçirərək kətan üzərində təbiətin nurunu yaradırdı. Rənglərin çox uyarlı tərzdə bir-birini əvəz etməsi ilə kiçik ölçülər çərçivəsində aydın, vahid çalarda, solğun – xəzan koloritli mənzərə yaratmaq bacarığı yalnız Bəhruz Kəngərliyə xas idi.

1920-ci ildə çəkilmiş “Naxçıvan yadigarı” albomunda Kəngərlinin təbiət mənzərəsi ilə yanaşı, tarixi abidələrimizi, pirlərimizi də

“Payız”
Kağız, sulu boya, 1921
“Autumn”
Paper, watercolour, 1921

özünəməxsus məharətlə təsvir etdiyinə şahidi oluruq. Xalqımızın yüzilliklər öncə yaratmış olduğu abidələr, məscidlər, müqəddəslərimizin uyuduğu türbələr Kəngərlinin böyüdüüyü məkan, daima sevərək müşahidə etdiyi mühit idi. Rəssam üçün bu mövzu doğma olduğundan o, yağlı boya ilə “Türbə” (1919), “Sınıq minarəli məscid” (1920), “Naxçıvanda məscid” (1920), “Naxçıvanda qala” (1921), ağac boşqab üzərində “Nuhun məzarı” (1921) və sulu boya ilə “Nuhun qəbri” (1916), “Dağda monastr” (1916), “Mənzərə. Naxçıvanda məscid” (1919), “Atabəyin türbəsi” (1919), “Naxçıvanda Nuhun qəbri” (1919), “Məqbərə” (1920), “Naxçıvan. Sınıq minarə ilə məscid” (Zədələnmiş minarəli məscid, 1920), “Möminə Xatun” (1920), “Küseyr oğlu Yusif türbəsi” (1920), “Naxçıvanda rus kilsəsi” (1920), “Məscid kompleksi” (1920), “Naxçıvanda qala” (1921) və b. bu kimi dəyərli əsərlərini yaratmışdır.

Bu gün Kəngərli fırçasından çıxan tarixi və memarlıq abidələrimizə həsr edilmiş əsərlərin misli-bərabəri yoxdur. Məsələn, kağız üzərində

“Payız mənzərəsi”
Kağız, sulu boya, 1921
“Autumn Landscape”
Paper, watercolour, 1921

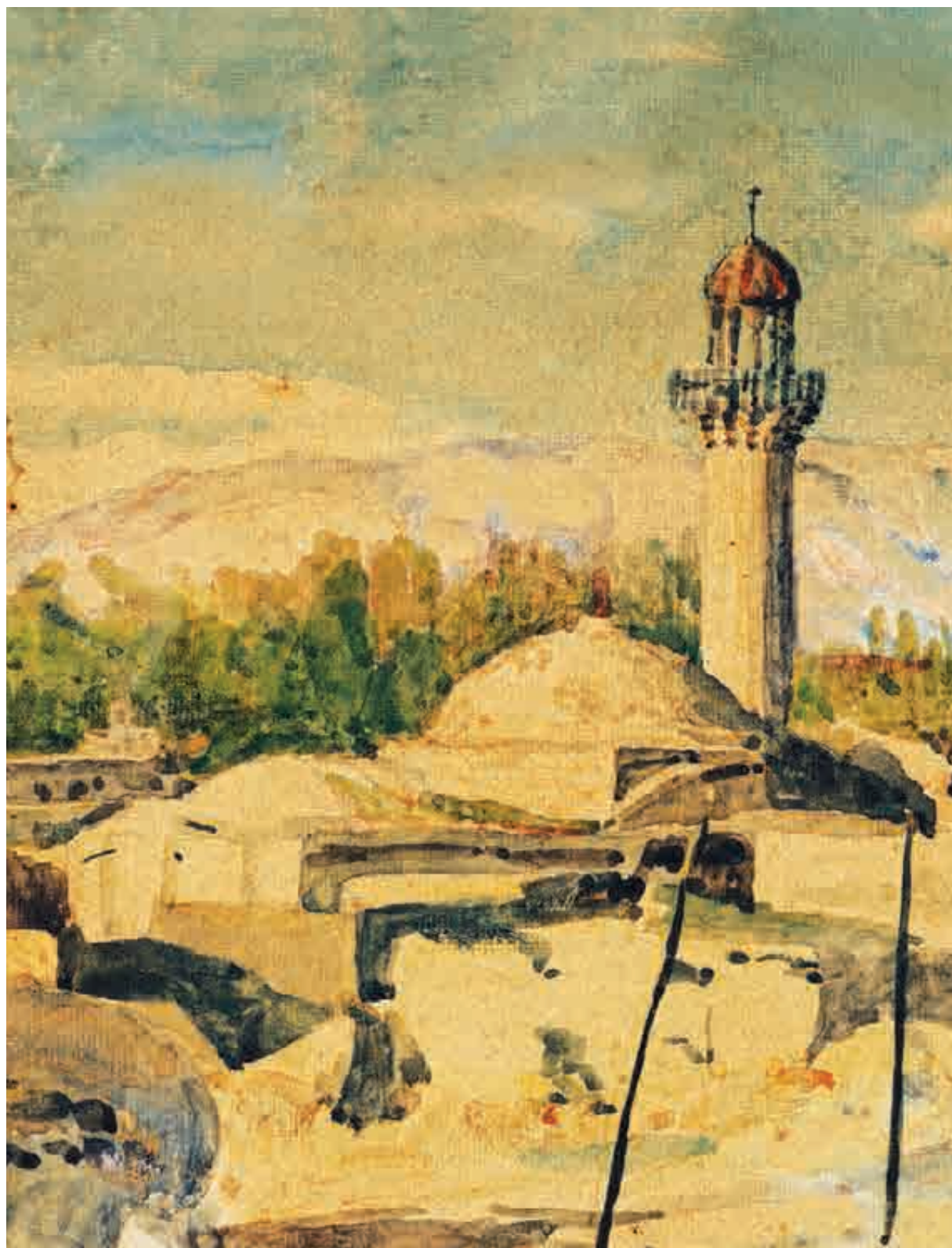

sulu boya ilə Kəngərli fırçasından çıxan “Məscid kompleksi” (Minarəsi qırılmış məscid) əsəri çox böyük tarixi fakta əsaslanır. Belə ki, ermənilər Naxçıvanda tanınmış Ehsan xan tərəfindən tikdirilmiş kilsədən sonralar Naxçıvanın mərkəzində yerləşən məscidə top atıb onun minarəsini qırmışlar. Nəticədə, bu minarənin aldığı top zədəsindən üzərində yaranmış dəlik bərpa edilib, düzəldilsə belə, həmin yer daşların rəngindəki fərqlə görə biri-digərindən indi də seçilir. Bu işlərinə görə rəssam Bəhrüz Kəngərli Azərbaycanın maddi-mədəni irsini, tarixini əbədiləşdirən vətənpərvər şəxsiyyət adlandırmaq olar.

Əsərlərində müəllif bir abidəni bir neçə rəqəsdə, müxtəlif texniki üsullarla işləyib. Buna misal olaraq, ağac üzərində yağlı boya ilə 1921 ilə aid “Nuhun məzarı”, 1916-cı ildə çəkilmiş “Nuhun qəbri” və 1919-cu ildə çəkilmiş “Naxçıvanda Nuhun qəbri” əsərlərini göstərmək olar. Onlar eyni obyektdə həsr edilsələr də, hər birinin təqdimatında təbiətin müxtəlif

“Avtoportret”
Kağız, sulu boya, 1920
“Self-portrait”
Paper, watercolour, 1920

**“Mənzərə.
Naxçıvanda məscid”**
Kağız, sulu boya, 1919
**“Landscape.
Mosque in Nakhchivan”**
Paper, watercolour, 1919

anlarından fon kimi istifadə edilib. Ağ buludların yer aldığı tutqun mavi səma, açıq səma və uzaqdan dağların göründüyü aydın səma, budur təbiətdə olan dəyişikliklər, Nuhun məzarı isə hər rakursda eyni ehtiram və əzəmətdə çəkilibdir. Bu yaraşır yalnız vətəninə bağlı olan şəxsin milliliyi, emosionallığı ilə səciyyələnir.

Təbiət vurğunu olan Bəhrüz çəkdiyi bəzi əsərləri ilə özünü animalist sənətkar kimi də təsdiqləyir. Onun yağlı boya ilə kətan üzərində çəkdiyi

“Bağda qovaq ağacı”
Kağız, sulu boya, 1921
“Poplar Tree in the Garden”
Paper, watercolour, 1921

“Ov itləri” əsəri rəssamın yaradıcılığında yeni bir səhifədir. Narıncı tonun həzinliklə ağ, qəhvəyi və boz rəngə keçməsidəki ahəngdar axıcılıq, üç təzədən yaranan kompozisiyanın ümumi quruluşundakı peşəkar tərtib üslubu yüksək bacarığa və istedadla sübutdur.

Yaradıcılığının məhsuldar qismini portret janrına həsr etmiş Bəhruz Kəngərli dövrünün sadə adamlarını - uşaq, gənc, yaşlı qadın, kişi portretləri ilə yanaşı çevrəsində olan qabaqcıl ziyalıların da təsvirini uğurla işləmişdir. Onun yaratdığı obrazlarda müasirləri real əks olunmuşlar.

Vaxtilə Bəhruz Kəngərlinin müasirləri, Naxçıvanın ziyalıları ona özlərinin portretlərini çəkməyə sifarişlər vermişlər. O, naturadan portret çəkməklə yanaşı, bəzən qazanc məqsədilə fotodan portretləri böyüdüb çəkməklə də məşğul olmuşdur. Şəhərin müxtəlif evlərində bu tipli nümunələr hazırda belə saxlanılır. Rəssamın əmisi Hüseyn ağa Kəngərliksinin, babası Murtuz ağanın, əmisi Rzanın, müəllim M. Zamanbəyovun, Əsədəğa Sultanovun portretləri bu qəbildəndir.

Bəhruz Kəngərli öz qəhrəmanlarının daxili aləmini, zərif duyğularını görür və onları cəsarətli fırçasıyla canlandırırdı. Kağız üzərində kömürlə “Azərbaycanlı qadını” (1913), “Naxçıvan gözəli”, “Papaqlı kişinin portreti” (1913), “Rus dili müəllimi Mirzə Məhəmməd Zamanovun portreti” (1917), sulu boya ilə “Qoca kişinin portreti” (1920), “Şirniyyatçı Kərbəlayı Heydərin portreti” (1919) və s. əsərlər canlı və fərdi ifadə tərzilə seçilir.

*“Atabəyin türbəsi”
Kağız, sulu boya, 1919
“Atabey's Tomb”
Paper, watercolour, 1919*

Bəhrüz Kəngərlinin çəkdiyi portretlərində obrazlar öz daxili aləminə, psixoloji durumlarına, mimika, əhval-ruhiyyələrinə və mənsub olduqları zümrələrə görə biri digərindən fərqlənirlər. Bu əsərlər əgər yanaşı qoyularsa obrazların üzlərindəki gərginlik, hüzn, dalğınlıq, geyim tərz, kübarlıq və b. faktorlara görə onların rəssamın hansı yaradıcılıq dövrünə aid olduğunu xronoloji baxımdan təxmin etmək mümkündür.

Azərbaycanda Xalq Cümhuriyyəti qurulduqdan sonra Bəhrüz Kəngərli yaradıcılığını uğurla davam etdirir, boyakarlıq və qrafika əsərləri yaradır, rəssamlıq sənətini gənclərə öyrətmək, bu sənəti sevdirmək üçün xüsusi dərnək açır.

1920-ci ildə Azərbaycanda Xalq Cümhuriyyətinin süqutu, Zəngəzurun Ermənistanı verilməsi, Naxçıvan və Qarabağa edilən təcavüzlər, minlərcə günahsız insanların qətlə yetirilməsi və xalqın tarix və mədəniyyətinə vurulan zərbələr rəssama ağır təsir göstərir. O bütün bu haqsızlıqları yaratdığı əsərlərində böyük ürək ağrısı ilə ifadə edir. 1920-ci ildə sulu boya ilə çəkdiyi silsilə əsərlər ideya-məzmununa görə Qərbi

“Uşaq surəti”
Kağız, karandaş, 1922
“Drawing of a Boy”
Paper, pencil, 1922

“Yamxana kəndinə yol”
Kağız, sulu boya, 1921
 “The Road to Yamkhana Village”
Paper, watercolour, 1921

“Mənzərə”
Kağız, sulu boya, 1921
 “Landscape”
Paper, watercolour, 1921

Azərbaycandan çıxarılmış və Naxçıvana pənah gəlmiş – “Qaçqınlar” mövzusunə həsr edilir. Bu portretlər xüsusi olaraq reallığı ilə fərqlənir.

Müasirlərinin verdiyi məlumatlara görə, “Qaçqınlar” portret silsiləsini çəkən müəllif öz əlini kimsəsiz, maddi yardıma ehtiyacı olan uşaqlara uzadaraq onları evinə dəvət edər, geyim, ayaqqabı verir, həmçinin uşaqların şəkillərini çəkərdi. Bu yolla rəssam həmin uşaqların psixoloji aləminə varıb, onların daxili dünyasını müşahidə etməyə nail olurdu.

Bəhruz Kəngərlinin atası Şirəli bəy,
əmisə Qədir ağa və bacılarının fotosəkli
*Photo of Bahruz Kengerli's Father, his uncle
Gadir Agha and his Sisters*

Sulu boya ilə çəkdiyi “Qaçqın qadın” (1919), “Xanım adlı qaçqın qadının portreti” (1920), “Əyləşmiş qadın” (1920), “İki qaçqın qız” (1920), “İki qadın fiquru” (1920), “Ayaqyalın qadın” (1920), “Əyləşmiş qaçqın oğlan” (1920), “Gənc qızın portreti” (1920), “Ağ ləçəkli qaçqın qız” (1920), “Qaçqın qızın portreti” (1920), “Canfədalı kəndindən qaçqın oğlanın portreti. İrəvan quberniyası” (1920), “Yaylıqlı qız” (1920), “Oğlan budaq ilə” (1920), “Qırmızı yaylıqlı qız” (1920), “Oraq ilə kəndli” (1921) silsilə şəkillər və yağlı boyayla işlədiyi “Kişinin başı”, “Şirniyyatçı Kərbəlayı Heydərin portreti” (1919), “Tatar” (1920) və s. əsərləri Bəhruz məktəbinin qiymətli nümunələri kimi xüsusi dəyərə malikdir. Bəhruz Kəngərlinin portret əsərlərində ustalığı öz personajlarının daxili-psixoloji aləmini açıb göstərmək bacarığında əks olunmuşdur.

“Dağda monastır”
Kağız, applikasiya, sulu boya, 1916
“Monastery in the Mountains”
Paper montage, watercolour, 1916

Milli, yerli kolorit Bəhruzun kağız üzərində sulu boya ilə işlədiyi “Naxçıvan gözəli” əsərinin əsas qayəsidir. O bu gözəlliyi həm obrazın

mimik cizgilərində, hörüyündə, həm gözəl geyim dəstində - obrazın örpəyi, köynəyi, arxalığı bəzəyən baftası və xırda naxışları çox böyük dəqiqliklə çəkilmişdir. Bu qadının zəngin sosial təbəqəyə məxsus olduğunu sübut edən zinət əşyaları da yerli ənənəni əks etdirir. Alınlıq, gərdanlıq, çəçih – bunların hamısı çox böyük dəqiqliklə ifa edilib, naxışların detalları, üzərindəki firuzə daşları belə aydın görünür. Hər bir rəsmdə olduğu kimi burada da Bəhrüz Kəngərlinin gözündən heç nə yayınmamış. Onun öz sənətinə olan böyük tələbkərligi sayəsində bu əsərlər təkcə təsviri sənət baxımından deyil, etnoqrafik mənada da böyük dəyər kəsb edir.

Rəssam müxtəlif illərdə sulu boya ilə “Yatmış uşaq” silsilə rəsmlərini də yaratmışdır. Onların sayı çoxdur, fərqli geyimdə, üzlərindəki fərqli məsum ifadələr görünən bu körpələr rəssamın diqqətini əbəş yerə çəkməyib. Bu, onun günahsız körpə uşaqlara olan böyük sevgisindən irəli gəlib. Bəlkə də, rəssam bu məsum körpələrin məhkum olduqları acı yaşam tərzinə baxmayaraq, onların gözlərində ifadə edilən həyat eşqini vəsf etməyə sövq edib.

Portret janrında Bəhrüz Kəngərlinin 1921-ci ildə sulu boya ilə yaratdığı “Əsgər” əsəri də diqqəti çəkir. Bu portret çox zaman yanlış olaraq sovet dövrünün əsgəri kimi karandaşə verilir. Əslində, bu əsərdə rəssam

“Mənzərə”
Kağız, sulu boya, 1921
“Landscape”
Paper, watercolour, 1921

“Naxçıvan yadigarları” albomundan
Kağız, sulu boya, 1920
 From the album “Nakhchivan
 Remembrance”
Paper, watercolour, 1920

“Naxçıvan yadigarları” albomundan
Kağız, sulu boya, 1920
 From the album “Nakhchivan
 Remembrance”
Paper, watercolour, 1920

Azərbaycan Demokratik Cümhuriyyətinə olan etimadını, məhəbbətini nümayiş etdirərək milli ordumuzun əsgərini təsvir etmişdir. Bunu təsvir edilmiş əsgərin geyimindən və silahından da görmək olar. Yenicə yaranmış Cümhuriyyətin çox çətinliklə təmin etdiyi ordusunun əsgərinin ayaq geyimi çarıqdan ibarətdir. Bu təsvir milli boyakarlığımızda ordumuzun əsgərinin yeganə bədii təsviri kimi çox qiymətlidir.

Rəssamın yaratdığı bir neçə "Avtoportret" rəsmləri də Kəngərli yaradıcılığının özəl dəyərli səhifələrindəndir. Rəssam 1911-ci ildə çəkdiyi "Avtoportret"ində öz fərdi-psixoloji xarakterini ustalıqla təsvir edib. Rəsmdə müəllif özünü xəyalə dalmış, düşüncəli, yaradıcı şəxs kimi

"Naxçıvan yadigarları" albomundan
Kağız, sulu boya, 1920
From the album
"Nakhchivan Remembrance"
Paper, watercolour, 1920

"İki qaçqın qız"
Kağız, sulu boya, 1920
"Two Refugee Girls"
Paper, watercolour, 1920

“Naxçıvan toyu”

Kağız, sulu boya, 1914 (s.38-39)

“Nakhchivani Wedding”

Paper, watercolour, 1914 (p.38-39)

“Gənc qızın portreti”

Kağız, sulu boya, 1920 (s.40)

“Portrait of a Young Girl”

Paper, watercolour, 1920 (p.40)

“Xanım adlı qaçqın qadının portreti”

Kağız, sulu boya, 1920 (s.41)

“Portrait of a Refugee Woman Called Khanim”

Paper, watercolour, 1920 (p.41)

“Naxçıvanda abidə”

Kağız, sulu boya, 1921

“Monument in Nakhchivan”

Paper, watercolour, 1921

“Nuhun qəbri”

Kağız, sulu boya, 1920

“Noah’s Tomb”

Paper, watercolour, 1920

təqdim edir. O, özünü məktəbli geyimində, masa arxasında oturmuş tərzdə təsvir edib. Uzun qara saçları ilə əhatə olunmuş enli sifəti, qalın qaşları, irəli yönəlmiş baxışları xəyalpərvər, romantik gəncin daxili aləmi, nüfuzedici şəxsiyyəti haqqında canlı təsəvvür yaradır. Portretdə rəssam özünün yaradıcı, ziyalı qrupuna mənsub olduğunu bir daha təsdiqləyir.

Digər “Avtoportret” əsərində zəif fiziki quruluşa malik olan Bəhrüz çöhrəsi çox pak, nurani, hər zamanki kimi sakit tərzdə, başında kişi milli geyim dəstinə daxil olan, naxışlarla bəzədilmiş araxçınla öz portretini çəkmişdir. Bu rəsmdə rəssam sanki öz ruhunun təmizliyin nəzmə alır, öz dünyasının saflığını fırçasıyla pünhan edir. Bəlkə də o bunu öncədən düşünmür, içində baş qaldıran duyğular onu bu yola çəkir.

Müasirlərinin dediyinə görə, Bəhrüz Kəngərli hər zaman yaşıdları ilə müqayisədə onlardan çox cavan görünürmüş, hətta 30 yaşı olduqda belə o öz yaşını göstərmir, incə quruluşu və sifət cizgiləri ilə daha gənc təsiri bağışlayırdı. O üzdən yaratdığı üçüncü “Avtoportret” (1920) əsərində

də geyim baxımından rəsmi formada olsa da çox kübar, səliqəli, baxımlı olmaqla yanaşı, yenə də çox gənc təsiri bağışlayır.

Bəhrüz Kəngərli yaradıcılığının çox maraqlı və uğurlu səhifələrdən biri də rəssamın yaratdığı süjetli-tematik əsərlərdir. Bəhrüzün özü də mövzulu işlərə üstünlük verir, onların ictimai əhəmiyyət kəsb etdiyini həmişə vurğulayırdı. Eyni zamanda, Bəhrüz bu sahədə uğur qazanmaq üçün əsas şərt olaraq rəssamın öz üzərində ciddi çalışmasının vacibliyini göstərirdi.

Karandaşla çəkdiyi “Dükanda” (1913), “Qaçqınlar” eskizi (1920), sulu boya ilə “Qaçqınlar arabada” (1921), “Naxçıvan toyu” (1919), “Elçilik” (1919), “Molla məktəbi”, “Namaz” (1915) və s. kimi işlərin çoxunda, kənd və ailə məişətindən alınan süjet xəttində Kəngərlinin tənqidi realizmin təsiri altında olduğu aydın görünür. Bu əsərlər bir növ “Molla Nəsrəddin” jurnalında nəşr edilən məişət zəminli rəsmlərlə uzlaşır, Əzim Əzimzadənin qrafik əsərlərindəki satirik üslubu xatırladır.

“Möminə Xatun türbəsi”
Kətan, yağlı boya, 1920
“Momine Khatun Mausoleum”
Canvas, oil, 1920

“Naxçıvan yadigarları” albomundan
Kağız, sulu boya, 1920
From the album “Nakhchivan Remembrance”
Paper, watercolour, 1920

“Naxçıvan toyu” (1914) əsərində gördüyümüz personajların hər biri çox canlıdır. Onların hansı məzmun daşıdıqları üzlərindən oxunur. Nağara, dəf və kaman çalan musiqiçilər öz vəzifələrini çox səylə icra edirlər. Rəqs edən qadın, yerdə xalılar üzərində oturmuş uşaqlar və digər qadınar da çox dinamik ruhdadır. Sanki bu əsərdə bir hərəkət hökm sürür. Şəklin aşağı, sağ küncündə əski ərəb əlifbası ilə “Rəqs edirlər”, sol küncündə yenə əski ərəb əlifbası ilə Bəhrüz Kəngərli 1914 və son olaraq üst sağ küncündə rus dilində “Б.Кенгерлинский 14 ноябрь 1914 г.” yazıları və imzası rəssamın özü tərəfindən qoyulub.

Bu rəsmlərin süjet xəttində çox incə tərzdə Bəhrüz Kəngərlinin azərbaycanlı məişətində yer tutan köhnəlik əleyhinə olduğu, fırçasının köməyi ilə kiçik etirazlara cəhdlər göstərdiyi sezilir. Doğrudur, bu əsərlərdə Ə.Əzim-zadənin çəkdiyi rəsmlərdə verilən qətiyyətli tənqidi etiraz görünür. Lakin, otağın etnoqrafik baxımdan milli koloritlərlə dolğun təsviri, geyim dəstləri, bəzi hallarda personajların bədən quruluşundakı cizgilərin dəqiqliyi, hərəkətlərindəki plastika bu rəssamların əsərləri arasında bəzi paralellərin olduğu qənaətinə gəlmək imkanı verir. Əlbəttə, bu yaxınlıq yalnız bir qism əsərlərdə müşahidə edilə bilər.

Kəngərli əsərləri içərisində tam həyatı, yəni real süjetli-tematik mövzuda çəkilən nümunələr vardır. Onlara “Qaçqınlar” (1920), “Sahibsiz uşaqlar”, “Hamamda” və s. qrafik əsərləri buna nümunədir. Burada rəssamın haqsızlığa etiraz notları altında məişət səhnələri tam gerçəkliyi ilə təsvir edilir.

“Mənzərə”
Kətan, yağlı boya, 1919
“Landscape”
Canvas, oil, 1919

“Mənzərə”
Karton, yağlı boya, 1919
“Landscape”
Cardboard, oil, 1919

Bəhruz Kəngərlinin məişət mövzusunda yaratdığı əsərlər onun Azərbaycan dəzgah rəngkarlığında realizm ənənələrinin yaradıcısı olduğunu bir daha təsdiqləyir. Bəhruz Kəngərli təsviri sənətin başqa janrlarında da istedadını sınamışdır.

Natürmort janrında yaradılmış əsərlər sırasında Bəhruz Kəngərlinin sulu boya ilə 1921-ci ildə çəkdiyi “Mavi rəngli dolça”, “Naxışlı mis tas”, “Mürəkkəb qabı”, “Çıraq” kimi rəsmləri Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyində qorunan dəyərli eksponatlardandır. Bu əsərlərdə Bəhruz əşyanın fakturası, forma və rənginin kağız üzərində verilmə üsulunu təkmilləşdirmək məqsədilə işləsə də, onlar da təsviri sənət tariximizdə

“Avtoportret”

Kağız, sulu boya, 1919

“Self-portrait”

Paper, watercolour, 1919

“Gölün görünüşü”

Köten, yağlı boya, 1917

“Lake View”

Canvas, oil, 1917

“Dağ mənzərəsi”
Kətan, yağlı boya, 1917
“Mountain Landscape”
Canvas, oil, 1917

xüsusi dəyəri olan və Azərbaycan dəzgah rəngkarlığında natürmort janrının ilk nümunələri sayılır.

Bəhruz Kəngərlinin fırçasından çıxmış əsərlər 1928-ci ildə İncəsənət Muzeyinin və müxtəlif rəssamların səyi nəticəsində kolleksiyaya daxil edilmiş və bu günədək araşdırılaraq təbliğ olunur. Onlar Azərbaycanda realist məktəbinin ilk nümunələri kimi çox dəyərli irs sayılır.

Yüksək yaradıcılıq istedadına malik rəssam Bəhruz Kəngərliyə və onun ailəsinə aid əşyalardan bir qismi – möhür (rəssama məxsus), qanovuzdan hazırlanmış dolaqlar, karandaşdan, möhür qabı, tütün kisəsi, tirmə parçadan olan şəbkuləh papaqlar, qalstuk və s. Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyinin fondunda qiymətli eksponatlar kimi qorunurlar. Rəssamın ailəsinə və özünə məxsus digər özəl əşyaları – karandaşdan, şamdan, mücrü, samovar, mis cam, məcməyi, etüd çəkmək üçün istifadə etdiyi sandıqça və s. Naxçıvan Muxtar Respublikasında fəaliyyət göstərən Bəhruz Kəngərlinin muzeyində mühafizə edilir. Bu əşyalardan əksəri rəssamın çəkdiyi əsərlərdə əks olunduğu üçün onlar daha qiymətlidir.

2001-ci ilin may ayında Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisinin qərarı ilə rəssamın anadan olmasının 110 illiyi münasibətilə Naxçıvan Rəssamlar Birliyinin sərgi salonuna Bəhrüz Kəngərlinin adı verilmişdir.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Naxçıvanda 1897-ci ildə tikilmiş və 1936-1939-cu illərdə cənab Heydər Əliyevin təhsil aldığı Pedaqoji Texnikomun binasında Bəhrüz Kəngərlinin muzeyi yaradılmış və Hüseynqulu Əliyev tərəfindən rəssamın qəbirüstü abidəsi ucaldılmışdır.

2002-ci ilin iyun ayında Azərbaycan Respublikasının mərhum prezidenti Heydər Əliyev Naxçıvan şəhərində Bəhrüz Kəngərlinin xatirəsinə yaradılmış muzeyin açılış mərasimində iştirak etmiş və öz çıxışında demişdir: “Bəhrüz Kəngərlinin əsərləri Azərbaycan dövlətinin milli sərvətidir”.

13 aprel 2012-ci il tarixində isə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev “Bəhrüz Kəngərlinin 120 illik yubileyi haqqında”

“Evin görünüşü”
Kətan, yağlı boya, 1919
“View of the House”
Canvas, oil, 1919

Sərəncam imzalamışdır və sənədə əsasən sərgi və bir sıra yaddaqalan tədbirlərin keçirilməsi ilə rəssamın xatirəsi bir daha anılmışdır.

Hazırda Bəhruz Kəngərlinin əsərləri Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyində, Naxçıvan Dövlət Tarix Muzeyində, Bəhruz Kəngərli Muzeyində (Naxçıvan), Moskva Dövlət Tarix Muzeyində və şəxsi kolleksiyalarda saxlanır.

Doğum və ölüm arasında olan məsafə insan tərəfindən deyil, tale yazısı ilə müəyyən edilir. Məhz bu qısa tale yolunu ən şərəfli addımlarla irəliləyən, öz yaradıcı payına düşən vəzifələri yerinə yetirən Bəhruz Kəngərli böyük istedad sahibi olmuşdur.

Bəhruz Kəngərli öz yaradıcılığında rənglərin işığını başqalarından daha həssaslıqla seçən, tabloda daha füsunkar cizgilər yaradan sənətkardır. O, 30 illik həyatının ömür tablosuna ən gözəl rəngləri həkk edib. Bu gözəlliyin əks olunduğu rəng palitrası illər keçsə də, insanlara xoş ovqat bəxş edəcək, gözləri və könülləri oxşayacaqdır.

Xədicə Əsədova, Bakı, 2013

“Albalı ağacları”
Karton, yağlı boya, 1916
“Cherry Trees”
Cardboard, oil, 1916

“Naxçıvanda sərdabə”
Kətan, yağlı boya, 1916
“Tomb in Nakhchivan”
Canvas, oil, 1916

BAHRUZ KENGERLI

“History deletes nothing...” these wise words by our national leader Heydar Aliyev can be applied to other aspects of life too. In particular to the priceless artistic legacy of visual arts left to us by those who are now part of history.

Bahruz Kengerli, who created a great school of Azerbaijani art with his individual style, is one such artist. Despite the brief life of one who engraved history into his memory when he was very young and later made great contributions to Azerbaijani painting, he established for himself an exceptional place in our art with his unique style and innovations in genre, form and image.

He lived for only 30 years and after childhood and education, had 7 years to devote to art. In that time he created more than 2,000 paintings,

“Qovaq ağacı”
Kağız, sulu boya, 1921
“Poplar Tree”
Paper, watercolour, 1921

a rich legacy indeed. Bahruz Kengerli laid the foundations of professional realistic art: portrait, landscape, still-life, thematic and theatre design in Azerbaijan. There can be no doubt that the formation of the nation's professional visual arts is connected with the name of Bahruz Kengerli.

Bahruz (Shamil) Shirali bey oghlu Kengerli was born in Nakhchivan on 22 January 1892 in Bilan Street, known as the street with willows, (currently Pushkin Street) into a family of intelligentsia. His father Shirali bey was the secretary of the city court. He was educated at a gymnasium and was fluent in Persian and Russian. Because he spent most of his time at work, Bahruz's stepmother Shirin khanim was mostly responsible for the education of a boy who had lost his mother very early. Shirin khanim said when recalling his childhood that although they did not pay much attention at first to Bahruz's drawing, his father came to believe in his talent. He brought him paper, pencils and paints from Tiflis.

Life put Bahruz through some severe tests. A sickly childhood separated him from his peers. It didn't allow him to play, laugh, have fun and grow up with them. Thus the boy isolated himself from life, lived in his own world and spent much of his time painting, expressing the emotions in his heart through his pencil.

"Mənzərə"
Kağız, sulu boya, 1920-ci illər
"Landscape"
Paper, watercolour, 1920-ies

“Bağda qovaq ağacı”
Kağız, sulu boya, 1921
“Poplar Tree in the Garden”
Paper, watercolour, 1921

He did, however, have a model from which he could learn to draw. He copied the cartoons in the Molla Nasreddin magazines that his father would buy.

Later little Bahruz embarked on an education at a new type of city school called “Kheyriyye” (Charity). But he had to leave when illness made him deaf. In 1910, following the advice of Eynali Sultanov, a close relative who greatly admired the boy’s talent, Bahruz was admit-

“Əshabi-Kəhf dağı”
Kağız, sulu boya, 1921
 “Ashabi-Kaf Mountain”
Paper, watercolour, 1921

“Mənzərə”
Kağız, sulu boya, 1919
 “Landscape”
Paper, watercolour, 1919

“Dağın zirvəsi”
Kağız, sulu boya, 1918
“Mountain Peak”
Paper, watercolour, 1918

ted to the School of Art attached to the “Society for the Propagation of the Art of the Caucasus” in Tiflis, one of the most important centres in the Southern Caucasus. He graduated from the school in 1915 and returned to Nakhchivan as the first Azerbaijani alumnus.

The years at the School of Art, which was based on the traditions of the Russian Realism Schools and a progressive pedagogical system, were a major influence on his creativity. As a student, Bahruz gained professional artistic experience and studied the basics of anatomy, perspective etc. He also benefitted from the creative traditions of Oskar Schmerling, who worked with the famous Russian artists Perov, Mako-

“Dağ mənzərəsi”
Kətan, yağlı boya, 1917
“Mountain Landscape”
Canvas, oil, 1917

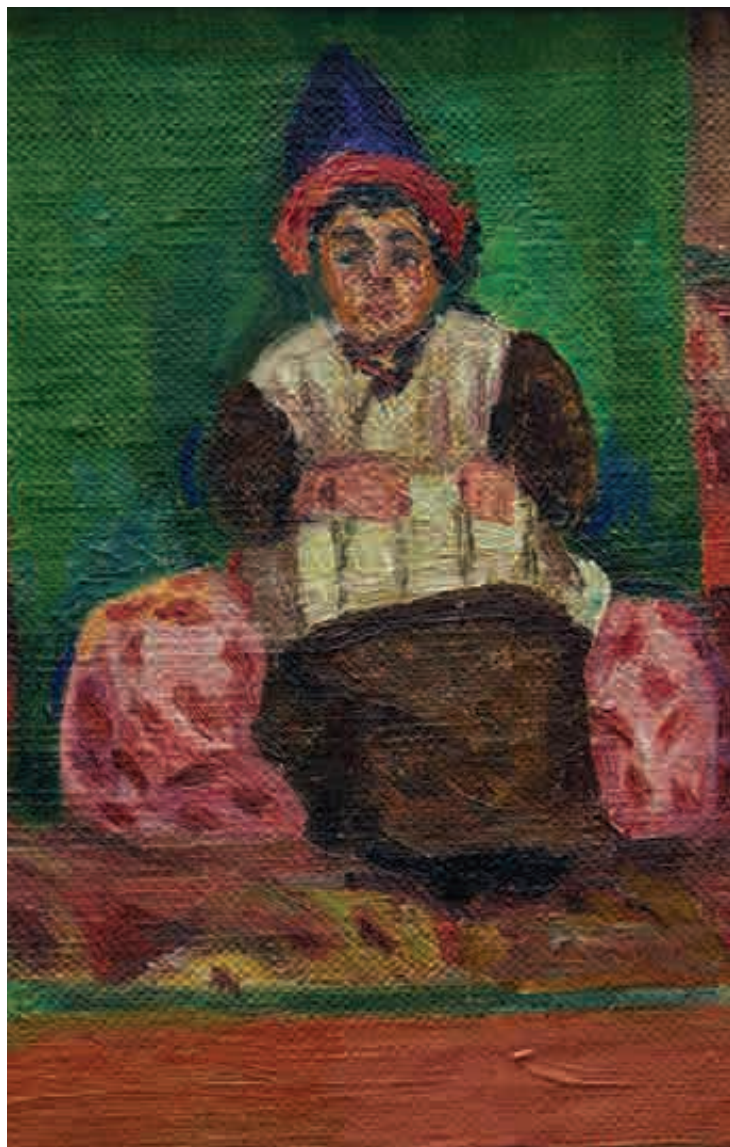
“Dağ mənzərəsi”
Kətan, yağlı boya, 1918
“Mountain Landscape”
Canvas, oil, 1918

“Sərv ağacı”
Katan, yağlı boya, 1918
 “Cypress Grove”
Canvas, oil, 1918

vski and on Molla Nasreddin magazine, and acquired the principles of professional art. He studied the achievements of European schools of art from the well-known Georgian artists Q. Qabashvili, A. Mrevlishvili and sculptor Y. Nikoladze. He was most interested in the artists K. Brullov, I. Repin, V. Surikov, V. Serov and I. Levitan at that time.

He strove to master the secrets of art and his celebrated works on Greek and Roman themes sprang from a desire to learn methods of expression in academic painting. A number of academic paintings, including: “Head of Apollo”, “Laocoon”; paintings of busts and sculptures: “Antique Figure”, “Muscles of the Head”, “Antique Sculpture”

and Michelangelo's "Rebellious Slave" that Bahruz Kengerli created in memory of those years are testimony to that effort. They exemplify his achievement of independent painting habits.

Eynali Sultanov introduced the young artist to Jalil Mammadguluzade, writer and editor of Molla Nasreddin. The acquaintance with the democratic ideas in the magazine was to play a positive role in developing an ability to evaluate the social-political events that were taking place around the artist Kengerli. Bahruz copied the works of the artist Azim Azimzade

"Göy papaqlı uşaq"
Kətan, yağlı boya, 1911
"Child with a Blue Cap"
Canvas, oil, 1911

“Qız portreti”
Katan, yağlı boya, 1911
“Portrait of a Girl”
Canvas, oil, 1911

whom he had recently met and those paintings found their reflection in the album “Azerbaijan Characters” held in the Azerbaijan National Museum of Art. A number of satirical works in the spirit of Molla Nasreddin done in the early years of his career prove the strength of their cooperation.

As a student Bahruz would return often to work in his native Nakhchivan. His first paintings were portraits and landscapes. In 1917 he worked on the artistic design of plays staged in the Nakhchivan club by the People’s Mirror society attached to the “Kheyriyye” school. As

we learn from the memoirs of his contemporaries, Bahruz Kengerli was responsible for the design, stage make-up and costumes of all the characters in Jalil Mammadguluzade's "The Dead" in 1917, "Haji Qara" by Mirza Fatali Akhundov and "The Witch" by Abdurrahim bey Hagverdiyev in 1918. Thus, he did not ignore the development of theatre design in Nakhchivan; he helped wherever he could.

He began to exhibit his works at his house hoping to be useful to society, to influence positively people's cultural life and to guide the taste of the youth. Not only did he display his work to youth, he also demonstrated how to paint on location and explained the secrets of the artist's work.

He actually organised his first solo exhibition in 1914 while still a student in Tiflis, attracting the attention of Nakhchivan's leading intelligentsia and receiving good press reviews. "... It is true that our young artist will be our source of pride. And the most interesting point is that his paintings were derived from our daily lives... We wish that Bahruz bey produces even better and more beautiful paintings than these" – bylined "Heman", published in the "Iqbal" newspaper, 16 June 1914.

However, the artist confessed that he expressed what he saw around him with colours, that he had not achieved what he wanted from painting and that he was trying hard to achieve it.

"Mənzərə"
Kətan, yağlı boya, 1918
"Landscape"
Canvas, oil, 1918

In 1915 Kengerli's return to Nakhchivan turned a new page in his life; he began to work as an artist with great enthusiasm and soon achieved fame as he energetically created stimulating works. The artist identified interesting topics, painted the same landscape at different times of the day and from different perspectives, ceaselessly capturing the glory of nature.

We can divide Bahruz Kengerli's work chronologically into two periods. The first period consists of works he created with pencil, charcoal, water and oil paints during his student years. These are the pencil drawings on paper of various size in the album "Azerbaijani Characters" created between 1911 and 1913. The images include: "Two Refugee Children" (1912) and "In the Store" (1913), academic works "Bust of Apollo" (1913; 1915), "Antique Sculpture (1913), "Self-Portrait" (1911), "Azerbaijani Woman" (1913), "Portrait of a Man with a Hat" (1913), all these on paper in charcoal, and the watercolour "Landscape" (1914). The oil-painting on wood "Noah's Grave" (1913) and the oil-paintings on

**Şirəli bəy Kəngərli oğlu Bəhrüzla
birlikdə**
Shirali bey Kengerli with his Son Bahruz

canvas “Child with a Blue Cap” (1911), “A Georgian from Tiflis” (1914) and “Naturalist” (1914) also belong to the first period.

In the second period i.e. after the completion of his education, he worked on similar topics, but perfected them to a professional level and displayed his whole range of emotions, his love for motherland, his ties to national traditions in the faces, clothing and rich ethnography of the characters that he created.

In 1919 Kengerli mounted his second exhibition in a small room of his home in Nakhchivan. In his memoirs Academician M. J. Jafarov states that the artist showed his paintings to children one by one, explained

“Oğlanın portreti”
Kağız, karandaş, 1922
“Portrait of a Boy”
Paper, pencil, 1922

them and very gently asked them not to touch. He noted that the artist who loved children was smiling.

The artist's works of 1917-1920 were more democratic in theme and form. This creative period for Kengerli coincided with a period of social and political instability. The ruthlessness towards our people during 1918-1920, the cruel nationalist ideas of the Armenian Dashnaks, the Azerbaijani refugees who were banished from their motherland and found shelter in Nakhchivan, the destruction of our monuments and values, and many injustices happened before Kengerli's eyes. As he went through these events, he was affected by the tragedies suffered by the people of Azerbaijan and created series of paintings.

As well as the endless admiration for his people, motherland and native environment, the main theme of his work in this period was the struggle against injustice, as in: "Refugee Woman", "A Refugee Boy Seated", "A Refugee Girl with White Kerchief", "Portrait of a Refugee Boy from the Village of Janfedali", "Portrait of a Refugee Girl", "Portrait of a Refugee Boy", "A Refugee Boy from Yayji Village", "Refugees in a Cart" and "A Boy with a Bag. Imran the Refugee".

"Naxçıvan gözəli"
Kağız, sulu boya, 1911
"Nakhchivan Beauty"
Paper, watercolour, 1911

Kengerli portrayed the refugees, poor children and their lifestyles as they were. He immortalized our history and the pain endured by our people with his images. Another reason for expanding on this topic was that the route taken by villagers from Nakhchivan's environs going backwards and forwards to the city with food passed near his house. The artist expressed the troubles they faced in their eyes, tired facial expressions, movement and clothing of his characters.

It was in this period that Kengerli organized two exhibitions, discussed art and made special efforts to enlighten the locals, an approach that was something new for that time in Nakhchivan. Very soon after the Soviet regime was established in Azerbaijan and upon the initiative of the Emergency Commissariat, Bahruz Kengerli's third exhibition of works was organised. More than 500 works were displayed. As they were difficult times, this exhibition was especially beneficial for the artist who was in dire straits. He donated one third of the money he earned from the exhibition to the city orphanage. Kengerli, inspired by a new creative passion in this period, devoted his watercolour paintings to a new topic.

"Ağac kölgəsində oturmuş oğlan"
Kağız, sulu boya, 1921
"Boy sitting in the Shade of a Tree"
Paper, watercolour, 1921

Sadly, Bahruz Kengerli gave in to merciless death at the peak of his career. He passed away on 7 February 1922 at a tragically early age.

When we analyze his works we can clearly see that Kengerli's scope of work had variety. Besides landscapes, portraits, domestic themes and still-lives there was also stage design – and each genre could be divided into several individual approaches.

When sketching and painting portraits and landscape in watercolour, his purpose was not simply to produce a picture. His prime motive was to understand the colour of nature, to experience it and to flawlessly recreate the character of his human subjects. To achieve this, the artist drew on small pieces of paper during the day and then copied them onto canvas.

The small scale of Kengerli's drawings has always been a topic of interest. Why so small? No doubt at that time paper and other drawings tools were scarce. There was also the influence of his teachers on his development, and he was capable of constructing a complete idea very clearly in a limited area.

"Ov itləri"
Kətan, yağlı boya, 1921
"Hunting Dogs"
Canvas, oil 1921

Kengerli had an especially lyrical approach to the genre of landscape he loved so much. These small, but meaningfully expressive and colourful paintings retain their freshness.

The unique colours, flora, willow trees, the magnificence of the tall mountains and wide horizons are the topics of Bahruz's brush. There are even paintings imbued with impressionism among his landscapes.

In his oil canvas "Seascape" (1916) and watercolours on paper "Cherry Trees" (1916), "Lake View" (1917), "Mountain Peak" (1918), "Landscape. A Mosque in Nakhchivan" (1919), "Cherry Tree" (1919), "Moonrise" (1920), "İlan Dagħ. In Moonlight" (1921), "Autumn scene. Asha-

"Gənc oğlan portreti"
Kağız, tuş, 1921
"Portrait of a Young Fellow"
Paper, ink, 1921

"Oturmuş qız"
Kağız, sulu boya, 1920
"Girl Seated"
Paper, watercolour, 1920

bi-Kahf Mountain” (1921), “The Road to Yamkhana Village” (1921), “Waterfall in Nakhchivan” (1921) and other works, nature is vivified in improvisations on a cloudy sky, snow-capped mountains, trees, foliage in spring and autumn array, a forest and seascapes.

Sometimes the artist depicted scenes twice – in daylight and moonlight. In both cases the painting was completed with powerful effect arising from the harmony of perspective and colour. For example, the same mountain is depicted in the paintings “Landscape” and “Mountain Landscape” (1917). But because one was painted at dawn and the other

“Qaçqın qız”
Kağız, sulu boya, 1912
“Refugee Girl”
Paper, watercolour, 1912

“Qaçqın oğlu”
Kağız, sulu boya, 1912
“Refugee Boy”
Paper, watercolour, 1912

at sunset, a highly poetic view was achieved in both. These works were innovatory in both plot and lively expression.

Kengerli also left his mark on seascapes. His oil-paintings “Seascape” (1916), “Sea View” (1916), the sketches “Sea Coast” (1916), “Lake View” (1917), “In Crimea. Giant Mountain” (1919) and his water-colours “Black Sea” (1918), “Seascape” (1920) and others are unique. Rough, quiet and sometimes choppy seas and sailors were painted at various times of day and in different tones.

In these works the artist showed his feeling for the sea, praising its romance in emotional strokes. The artist expressed himself in new motifs and presented the sea as he understood it. The originality of his seascapes enriched the landscape painting of Azerbaijan.

While still a student, Kengerli spent his vacations in Georgia’s scenic mountains and on the Black Sea coast, as well as in his native Nakhchivan and he painted the scenes that he came across with a passion.

“Mənzərə”
Kağız, sulu boya, 1919
“Landscape”
Paper, watercolour, 1919

He did not, however simply copy what he saw onto canvas, his sensitive artist's heart sensed the momentary changes in nature, passed them through his artistic imagination and created the light of nature in paint. The skill to create small landscapes with a clear palette of pale autumn colours, blending one colour into another in harmonious style was characteristic of Bahruz Kengerli.

In his album "Nakhchivan Remembrance" of 1920 we witness how skilfully Kengerli described the historical monuments and shrines, as well the natural landscapes. The monuments, mosques and sepulchres where our holy men sleep were the places of his upbringing and were always observed with admiration. Because this theme was dear to the artist, he produced such priceless oil-paintings as "Tomb" (1919), "Mosque with Ruined Minarets" (1920), "A Mosque in Nakhchivan" (1920), "A Castle in Nakhchivan" (1921) and "Noah's Grave" (1921) on wood and his watercolours "Noah's Tomb" (1916), "A Monastery on the Mountain" (1916), "Landscape. A Mosque in Nakhchivan" (1919), "Atabey's Tomb" (1919), "Noah's Grave in Nakhchivan" (1919), "Tomb" (1920), "Nakhchivan.

"Mənzərə"
Kağız, sulu boya, 1921
"Landscape"
Paper, watercolour, 1921

A mosque with ruined minarets" (1920), "Momine Khatun" (1920), "The Tomb of Kuseyr oghlu Yusif" (1920), "Russian Church in Nakhchivan" (1920), "Mosque Complex" (1920), "A Castle in Nakhchivan" (1921) and others.

Today Kengerli's works devoted to our historical and architectural monuments are priceless. For example, his "Mosque Complex" (the mosque with damaged minaret) is based on a very important historical event. Armenians fired a gun from the church built by the celebrated Ehsan khan, hitting the mosque in the centre of Nakhchivan and damaging its minaret. The hole in the minaret was fixed, but the repair still looks different to the bricks surrounding it. Thus Kengerli's patriotism in immortalising the material-cultural heritage and history of his country.

In his time the artist painted a single monument from different viewpoints and with various techniques. Thus "Noah's Grave" was painted in oils on wood in 1921, "Noah's Tomb" in 1916 and "Noah's Tomb in Nakhchivan" in 1919. Even though all are devoted to the same monument, various moments in nature are used as background to their presentation. A gloomy blue sky with white clouds, an open sky and clear sky with mountains in the distance – these are the changes in nature, but Noah's grave is described with the same respect and might from every viewpoint. This beauty can only be characterized by the nationality and emotions of someone bound to his motherland.

"Mənzərə"
 Kağız, sulu boya, 1921
 "Landscape"
 Paper, watercolour, 1921

Bahrüz who was in love with nature, also revealed an interest in animals in some paintings. His “Hounds” in oil on canvas marked a new direction. Orange hues pass harmoniously into white, brown and grey and the three greyhounds are skilfully composed.

Bahrüz Kengerli, who devoted a significant part of his life to portraiture, created images of both the leading intelligentsia he had around him and the ordinary people of his time – portraits of children, young people, old men and women. His portraits are notably realistic and his contemporaries would commission him. As well as painting from life, he would

“Əylabat kəndində viran olmuş darvazalar”

Kağız, sulu boya, 1921

“Ruined Gates in Eylabat Village”

Paper, watercolour, 1921

sometimes paint portraits from photographs as a commercial project. Some examples still hang in the city's houses. Portraits of the artist's uncle, Huseyn agha Kengerlinski, his grandfather Murtuz agha, his uncle Rza, his teacher M. Zamanbeyov and Asadagha Sultanov are of this kind.

He could sense the inner world and fine feelings of his characters and made them live with his brush. His "Azerbaijani Woman" (1913), "The Beauty of Nakhchivan", "Portrait of a Man with a Hat" (193), "Portrait of the Russian Language Teacher Mirza Muhammad Zamanov" (1917) in charcoal on paper; "Portrait of an Old Man" (1920) and "Portrait of Pastrycook Karbalayi Heydar" (1919) in oils on canvas and other works are notably lively and individual in expression.

The characters in Kengerli's portraits are individual in their inner worlds, psychological states, expressions, moods and class. If they works

"Qaçqın qadın"
Kağız, sulu boya, 1919
"Refugee Woman"
Paper, watercolour, 1919

“Gənc oğlanın portreti”
Kağız, tuş, 1920
“Portrait of a young Fellow”
Paper, ink, 1920

are put next to each other it is possible to deduce which creative period they belong to by considering the tension, sorrow, absent-mindedness, clothes, nobility and other elements contained in them.

The period following the establishment of the Azerbaijan Democratic Republic (ADR), was also a successful one for this artist; he created paintings and graphics and opened a special class to teach painting to young people and encourage their love for the art.

The fall of the ADR, the annexation of Zengezur to Armenia, the aggression against Nakhchivan and Garabagh, the killing thousands

of innocent people and the danger of people's estrangement from their culture and history affected him greatly. He expressed all this injustice in his works. His series of watercolours of 1920 was devoted to the theme of "Refugees" – people who were banished from Western Azerbaijan and found shelter in Nakhchivan. These portraits are particularly notable for their realism.

According to his contemporaries, the artist helped orphan children in need by inviting them into his house, giving them clothes and shoes while also painting their portraits. In this way he reached their inner world and portrayed it.

His watercolour series "Refugee Woman" (1919), "Portrait of a Refugee Woman called Khanim" (1920), "Woman Seated" (1920), "Two Refugee Girls" (1920), "Barefoot Woman" (1920), "Refugee Boy Seated" (1920), "Portrait of a Young Girl" (1920), "Refugee Girl with a White Shawl" (1920), "Portrait of a Refugee Girl" (1920), "Portrait of a Refugee Boy from Janfedali Village. Province of Irevan" (1920), "Girl with a Shawl" (1920), "Boy with a Branch" (1920), "Girl with a Red Shawl" (1920), "Villager with a Sickle" (1920) and his oil paintings "Man's Head", "Portrait of Pastrycook Karbalai Heydar" (1919) and "Tatar" (1920) are some of his finest works in this genre.

"Naxışlı mis tas"
Kağız, sulu boya, 1921
"Decorative Copper Basin"
Paper, watercolour, 1921

National and local colours were Kengerli's focus in his watercolour "Beauty of Nakhchivan". He captured this beauty in expression, her braids and her adorable costume –her shawl, shirt, the lace adorning her vest and tiny ornaments are described in detail. The jewellery, which presents this woman as belonging to the affluent class, also reflects national traditions. Alinliq (a precious metal headband), gerdanliq (gold/silver necklace) and chechih (jewelled chinstrap) are all described very accurately; the detail of the ornamentation and even the inlaid turquoise stones are clearly seen. As in all his paintings, Bahruz Kengerli omits not a single detail. The great demands he made of his own creativity led to invaluable descriptive detail and ethnographic information.

At different intervals the artist also created a lengthy series of watercolours called "Sleeping Children". It is clear why these babies, innocent of expression and variously clad, caught the artist's eye. Perhaps he was drawn to capture the life spirit reflected in their eyes, despite the bitter lives that many were condemned to.

"Naxçıvan yadigarları" albomundan
Kağız, sulu boya, 1920
From the album
"Nakhchivan Remembrance"
Paper, watercolour, 1920

The watercolour “Soldier” (1921) is another of his attractive portraits, although the subject has often been misinterpreted as a Soviet soldier. In fact the artist portrayed a soldier of the national army as a demonstration of his admiration and respect for the Azerbaijan Democratic Republic. This is evident from the soldier’s weapon and uniform. This soldier of the Republic’s army, where supplies were short, had leather sandals on his feet. This image is valued as the only artistic description of these soldiers.

“Rus dili müəllimi Mirzə
Məhəmməd Zamanovun portreti”
Kağız, kömür, 1920
“Portrait of Russian language
Teacher Mirza Mahammad”
Paper, charcoal, 1920

A few self-portraits of the artist are also unique items in Kengerli's oeuvre. The one he produced in 1921 is a skilful revelation of his own psychology. He described himself as thoughtful, dreamy and creative. He is at a desk in school uniform. His broad face framed by long dark hair, thick eyebrows and forward gaze creates a lively impression of the inner world and penetrating individuality of a dreamy, romantic young man.

In another self-portrait Bahruz depicted himself with a pure, light face, in quiet mood as usual, with an embroidered arakhchin cap on his head, part of men's national costume. Here the artist composed a poem to the clarity of his soul and displayed the purity of his world. This may not have been deliberate, but the consequence of an inner impulse.

According to his contemporaries, Bahruz Kengerli always looked younger than his peers and even when he was 30 years old hardly seemed that age with his slim figure and delicate facial features. Thus, although he is in official dress in the third self-portrait (1920), again he appears very young and is noble, neat and well-groomed.

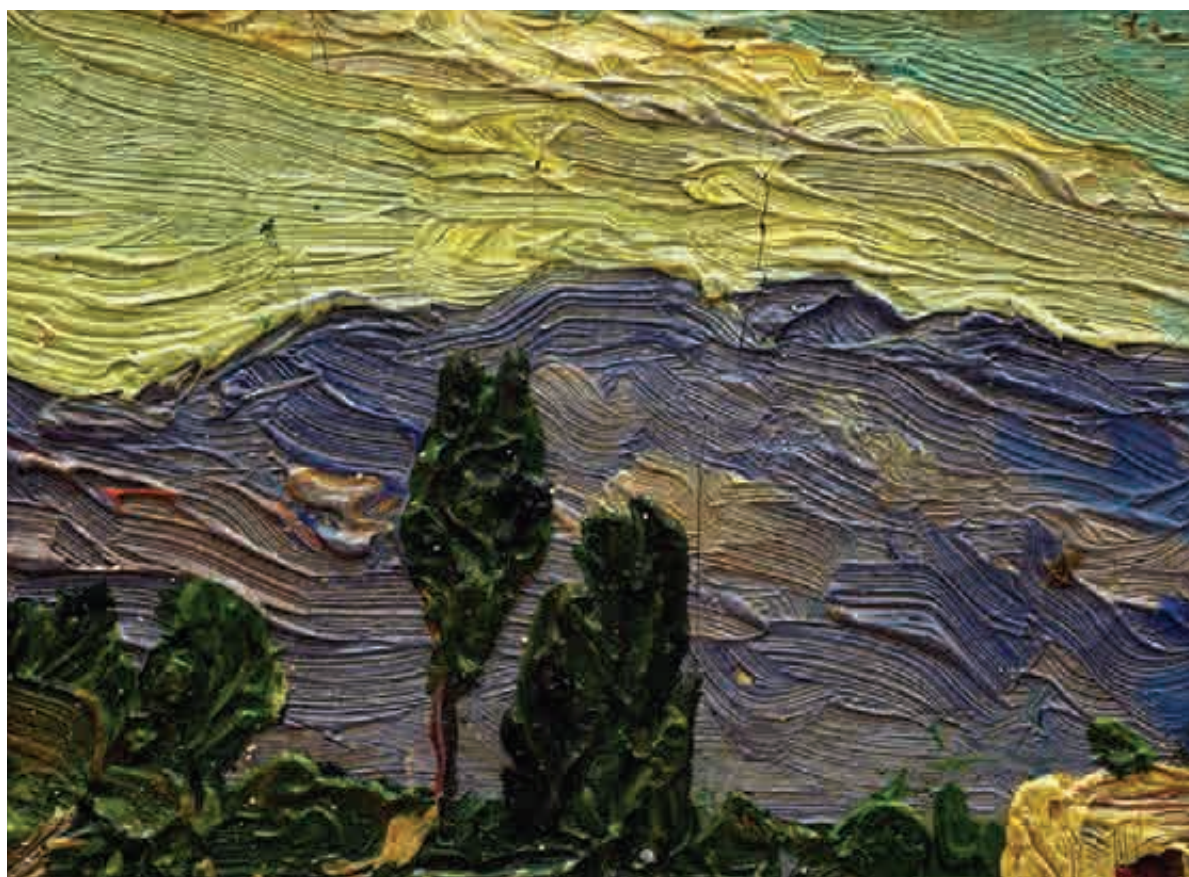
"Dağ mənzərəsi"
Kətan, yağlı boya, 1917
"Mountain Landscape"
Canvas, oil, 1917

“Mürəkkəbqabı”
Kağız, sulu boya, 1921
 “Inkpot”
Paper, watercolour, 1921

“Dağ mənzərəsi” (etüd)
Kətan, yağlı boya, 1918
 “Mountain Landscape” (etude)
Canvas, oil, 1918

Another interesting and successful part of his legacy is his themed work. Bahruz himself preferred works with a plot and always stressed that they had social significance.

His pencil drawing “In the Shop” (1913) and the sketch “Refugees” (1920), his watercolours “Refugees in the Cart” (1921), “Wedding in Nakhchivan” (1919), “Match-making” (1919), “The Mullah’s School”, “Praying” (1915) and many other works may be offered as examples of the influence of critical realism in the plot lines relating to villages and the household. These works recall the drawings on household themes published in Molla Nasreddin and the satirical style of Azim Azimzade.

All the characters in the painting “A Wedding in Nakhchivan” seem to be alive. The theme is etched on their faces. The musicians playing naghara, def and kamancha put plenty of effort into their duties. The dancing woman, children sitting on the carpets and other women are also in dynamic mood. It seems that movement rules in this image. The writing and signature at the bottom right say, in Farsi, “they are dancing” and “Bahruz Kengerli 1914” is also in Farsi in the left corner and in

“Agaclar”(etüd)
Katan, yağlı boya, 1917
“Trees” (etude)
Canvas, oil, 1917

“Naturaçı”
Kətan, yağlı boya, 1914
“Model”
Canvas, oil, 1914

“Kişinin başı”
Kətan, yağlı boya, 1913
“Head of a Man”
Canvas, oil, 1913

the upper right corner is “Б.Кенгерлинский 14 ноября 1914 г.”; all written by the artist.

The plot line of these paintings indicate that Kengerli opposed the obsolescence reigning in the Azerbaijani household and that he was registering a little protest with his brush. It is true that in these works we do not see the resolute protest of Azim Azimade’s paintings. However, the depiction of the room in full national colour, the clothing, the precision in physical description of some characters and the movement show some parallels between works of the two artists.

There are also fully vital, i.e. realistic plots among his works. “The Refugees” (1920), “Homeless Children”, “In the Bath” and other graphics are examples. Household scenes are portrayed with absolute realism, protesting injustice.

His household themes prove again that he was the founder of realist traditions in the art of Azerbaijan. However, he also tested his talent in other genres.

“Qaçqın qız”
Kağız, sulu boya, 1920
“Refugee Girl”
Paper, watercolour, 1920

“Oğlan surəti”
Kağız, tuş, 1921
“Image of a Boy”
Paper, ink, 1921

Such works as “Blue Can”, “Ornamented Copper Basin”, “Inkpot”, “Lamp” and others among his still-lives in watercolours (1921) are precious exhibits for the Azerbaijan National Museum of Art. Even though he made these images to perfect his portrayal of texture, form and colour on paper, they are also thought to be the first still-lives in Azerbaijani painting and thus have a special place in our art history.

His works were added to the Museum of Art collection by the efforts of museum staff and various artists in 1928 and they are still being promoted and researched.

Some objects that belonged to the highly talented artist and his family – a seal (belonged to the artist), fine silk foot cloths, a pencil box, a seal box, a tobacco bag, nightcaps in silk fabric, a tie and others items are prized exhibits in the fund of the Azerbaijan National Museum of Art. Other personal belongings

of the artist and his family –a candlestick, a jewellery box, a samovar, a copper basin, a round copper tray, a small chest used for making sketches etc. are preserved in the Bahruz Kengerli museum in Nakhchivan. Because most of these items are all the more valuable for being depicted in the artist's paintings,.

In May 2001 by decree of the Supreme Majlis of the Nakhchivan Autonomous Republic, the exhibition salon of the Nakhchivan Artists' Union was named after the artist on the occasion of his 110th anniversary.

Upon the initiative of national leader Heydar Aliyev, the Bahruz Kengerli museum was created within the Pedagogical Technical School in Nakhchivan built in 1897, where Heydar Aliyev himself studied from 1936-1939, and a statue of the artist was erected on his grave by Husseinqulu Aliyev.

In June 2002 Heydar Aliyev, then President of the Republic of Azerbaijan, participated in the opening ceremony of the Bahruz Kengerli memo-

"Naxçıvan yadigarları" albomundan
Kağız, sulu boya, 1920
From the album "Nakhchivan
remembrance"
Paper, watercolour, 1920

rial museum in the city of Nakhchivan and said: “The works of Bahruz Kengerli are national treasure for the state of Azerbaijan.”

And on 13 April 2012 the current President, Ilham Aliyev, signed an order “On the 120th anniversary of Bahruz Kengerli” and the artist was remembered

once more with an exhibition and a number of other commemorative events. Works by the artist are currently held in the Azerbaijan National Museum of Art, the Nakhchivan State History Museum, the Bahruz Kengerli Museum (in Nakhchivan), the Moscow State History Museum and private collections.

“Naxçıvan yadigarları” albomundan
Kağız, sulu boya, 1920
From the album “Nakhchivan Remembrance”
Paper, watercolour, 1920

“Naxçıvan yadigarları” albomundan
Kağız, sulu boya, 1920
 From the album “Nakhchivan Remembrance”
Paper, watercolour, 1920

The time between birth and death is not determined by the person, but by fate. Bahruz Kengerli, who walked the path of fate with glory and fulfilled all duties allotted to him, was a talented artist.

Bahruz Kengerli was an artist who sensitively selected the light of colour from others in his work and who created fascinating tableaux. He brushed the most beautiful colours in the stream of his 30 years of life. Even as time passes his palette of beautiful colours will impart good feelings to viewers and will charm with their beauty.

Khadija Asadova, Baku, 2013

“Əyləşmiş qadın”

Kağız, sulu boya, 1920

“Woman Seated”

Paper, watercolour, 1920

“İki qadın fiquru”

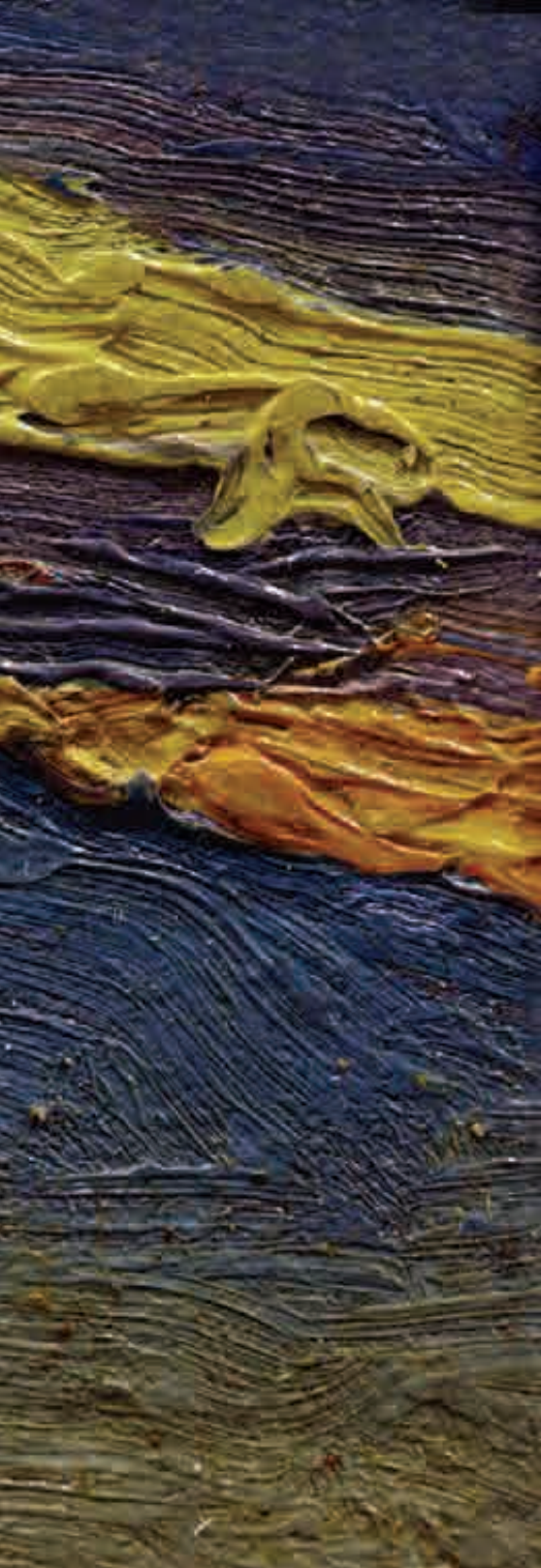
Kağız, sulu boya, 1920

“Two Female Figures”

Paper, watercolour, 1920

“Naxçıvan yadigarları” albomundan
Kağız, sulu boya, 1920
 From the album “Nakhchivan
 Remembrance”
Paper, watercolour, 1920

“Dağ mənzərəsi”
Kətan, yağlı boya, 1920
 “Mountain landscape”
Paper, watercolour, 1920

“Qarlı dağlar”
Kətan, yağlı boya, 1916
“Snowy Mountains”
Canvas, oil, 1916

“Dağ mənzərəsi”
Kətan, yağlı boya, 1918
“Mountain Landscape”
Canvas, oil, 1918

from others in his work and who created fascinating tableaux. He brushed the most beautiful colours in the stream of his 30 years of life. Even as time passes his palette of beautiful colours will impart good feelings to viewers and will charm with their beauty.

Khadija Asadova, Baku, 2013

“Naxçıvan yadigarları” albomundan
Kağız, sulu boya, 1920
From the album “Nakhchivan
Remembrance”
Paper, watercolour, 1920

“Ayaqyalın qadın”
Kağız, sulu boya, 1920
 “Barefoot woman”
Paper, watercolour, 1920

“Torba ilə oğlan. Qaçqın İmran”
Kağız, sulu boya, 1921
 “A Boy with a Bag. Imran the Refugee”
Paper, watercolour, 1921

“Payız” (etüd)
Karton, yağlı boya, 1917
“Autumn” (etude)
Carton, oil, 1917

Bəhrüz Kəngərli
 “Avtoportret”
Kağız, kömür, 1911
 Bahruz Kengerli
 “Self-portrait”
Paper, charcoal, 1911

BƏHRUZ KƏNGƏRLİ (1892 - 1922) Qısa tərcümeyi-hal

22 yanvar 1892-ci il - Naxçıvanda ziyalı ailəsində dünyaya gəlib.

1910-1915-ci illər - Zaqafqazıyanın mühüm mədəni mərkəzi olan Tiflis şəhərindəki “İncəsənəti Təşviq Cəmiyyəti” nəzdində rəssamlıq məktəbində təhsil illəri.

1910-1915-ci illər - “Molla Nəsrəddin” jurnalında Rəssam kimi püxtələşməsi.

1914-cü il - Nəşr edilmiş “İqbal” qəzetində rəssam gördüyü aləmi rənglərlə təsvir etdiyini etiraf edir, çəkdiyində istədiyinə nail ola bilmədiyi və bunun üçün çox çalışdığını yazır.

1914-cü il - Tiflisdə tələbə ikən, Naxçıvanda ilk fərdi sərgisi keçirilir.

1918-ci il - Naxçıvan teatrında səhnələşdirilmiş “Ölülər”, “Hacı Qara”, “Pəri-cadu” əsərlərinin səhnə tərtibatı, geyim və dekor eskizləri B. Kəngərlinin adı ilə bağlıdır.

1920-ci il - “Naxçıvan yadigarı” albomunda Kəngərlinin təbiət mənzərəsi ilə yanaşı tarixi abidələrimizi də təsvir edir.

1921-ci il - Fövqəladə Komissarlığın təşəbbüsü ilə növbəti sərgi təşkil edilir

1918-1920-ci illər - Azərbaycanlı qaçqınların

**Bəhrüz Kəngərli
Bahruz Kengerli**

**Bəhrüz Kəngərli Tiflis rəssamlıq məktəbi şagirdləri ilə
birlikdə Gelatidə ekskursiya zamanı. 1912
Bahruz Kengerli with Pupils of Tiflis School
of Art on a Guided Tour in Gelati. 1912**

portretlərindən ibarət silsilə əsərlər yaradır.

1921-ci il - B.Kəngərlinin əsərləri Azərbaycan Milli İncəsənət muzeyinin kolleksiyasına daxil edilir.

7 fevral 1922-ci ildə - Naxçıvanda vəfat edib.

1947-ci il - Bəhrüz Kəngərlinin Bakı şəhərində fərdi sərgisi keçirilir.

1957-ci il - B. Kəngərlinin Moskva şəhərində fərdi sərgisi keçirilir.

May 2001-ci il - Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisinin qərarı ilə rəssamın anadan olmasının 110 illiyi

münasibətilə Naxçıvan Rəssamlar Birliyinin sərgi salonuna Bəhrüz Kəngərlinin adı verilmişdir.

İyun 2002-ci il - Naxçıvan şəhərində Bəhrüz Kəngərlinin muzeyinin açılışı.

13 aprel 2012-ci il - Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev "Bəhrüz Kəngərlinin 120 illik yubileyi haqqında" Sərəncamı.

22 iyun 2012-ci il - Azərbaycan Milli İncəsənət Muzeyində Bəhrüz Kəngərlinin fərdi sərgisi keçirilib.

BAHRUZ KENGERLİ (1892 - 1922)

A Short Biography

“Rəssam B.Kəngərlinin portreti”
 Tağı Tağıyev,
 Kətan, yağlı boya, 1943-1947
 “Portrait of the artist Bahruz Kengerli”
 Taghi Taghiyev
 Canvas, oil, 1943 - 1947

1892 - Born on 22 January into a family of the Nakhchivani intelligentsia.

1910-15 - Studied at the School of Art attached to the “Society for the Propagation of Art” in Tiflis, the main culture centre in Transcaucasia.

1910-15 - Developed as an artist on the magazine “Molla Nasreddin”.

1914 - In the newspaper “Iqbal” the artist confessed that he expressed what he sees around him with colours, that he had not achieved what he wanted from painting and that he was trying hard to achieve it.

1914 - While a student in Tiflis, he had his first solo exhibition in Nakhchivan.

1918 - Bahruz Kengerli was responsible for the design, stage make-up and costumes of all the characters in “The Dead”, “Haji Qara” and “The Witch” at the Nakhchivan Theatre.

1918-20 - He created a series of portraits of Azerbaijani refugees.

1920 - In his album “Nakhchivan Remembrance” we witness how skilfully Kengerli described the historical monuments and the natural landscapes.

1921 - His next exhibition was organised upon the initiative of the Emergency Commissariat.

**Bəhruz Kəngərlinin analığı Şirin xanım
Shirin khanim, stepmother of Bahruz
Kengerli**

**Bəhruz Kəngərlinin atası Şirəli bəy
Shirali bey, father of Bahruz Kengerli**

**Əli Mədət Kəngərli
Ali Madat Kengerli**

1921 - Bahruz Kengerli's works were included in the collection of the Azerbaijan National Museum of Art and they are still the subject of research.

1922 - On 7 February he died in Nakhchivan.

1947 - A solo exhibition of Bahruz Kengerli's works was held in Baku.

1957 - A solo exhibition of Bahruz Kengerli's works was held in Moscow.

May 2001 - By decree of the Supreme Soviet of the Nakhchivan Autonomous Republic, the Nakhchivan Artists' Union's exhibition salon was named after Bahruz Kengerli, on the occasion of the 110th anniversary of his birth.

June 2002 - The Bahruz Kengerli's Museum opened in Nakhchivan.

13 April 2012 - Decree of President of the Azerbaijan Republic, Mr Ilham Aliyev, "On the 120th Anniversary of Bahruz Kengerli."

22 June 2012 - A solo exhibition of Bahruz Kengerli's works in the Azerbaijan National Museum of Art.

**Kəngərli nəslinin nümayəndəsi:
general Hüseyn xan Kərbəla xan oğlu
Naxçıvanski
Member of the Kengerli family:
General Huseyn khan Karbala khan
oglu Nakhchivansky**

**Soldan: Paşa bəy və Eynalı bəy
Sultanov-Kəngərli
From the left: Pasha bey and Eynali bey Sultanov-Kengerli**

